

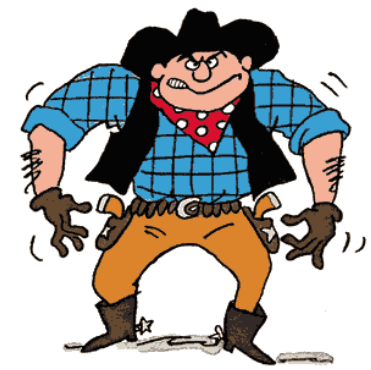
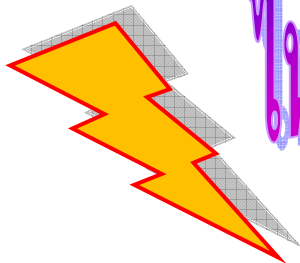
โรงเรียน ดีดี

ที่พึ่งทางการศึกษา ช่วยไขปัญหาให้ทุกคน SchoolDD.com

บทที่ 16

ไฟฟ้าและแม่เหล็ก 1

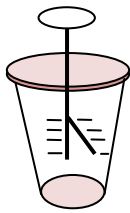

บทที่ 16

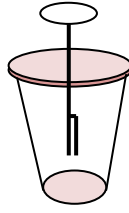
ไฟฟ้าและแม่เหล็ก 1

16.1 กระแสไฟฟ้า

กระแสไฟฟ้า (electric current) เกิดขึ้นเมื่อมีประจุไฟฟ้าเคลื่อนที่ในตัวนำ

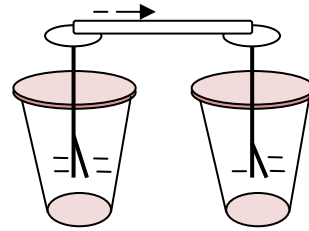

อิเล็กโทรสโคปที่มีประจุ

อิเล็กโทรสโคปที่เป็นกลาง

รูป ก.

รูป ข.

เมื่อนำอิเล็กโทรสโคปสองชุด มาวางใกล้กัน ชุดหนึ่งมีประจุไฟฟ้าโดยการเหนี่ยวนำ อีกชุดหนึ่งมีสภาพเป็นกลางทางไฟฟ้า ดังรูป ก. นำลวดโลหะวางพาดบนจานโลหะทั้งสอง จะพบว่าแผ่นโลหะบางของอิเล็กโทรสโคปที่เป็นกลางกางออกเล็กน้อย ส่วนแผ่นโลหะบางของอิเล็กโทรสโคปที่มีประจุหุบลงเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากมีความต่างศักย์ระหว่างอิเล็กโทรสโคปทั้งสอง จึงมีการเคลื่อนที่ของประจุจากอิเล็กโทรสโคปที่มีประจุ ผ่านลวดโลหะมายังอิเล็กโทรสโคปที่เป็นกลางดังรูป ข. เกิดกระแสไฟฟ้าขึ้นในลวดโลหะ

กระแสไฟฟ้าในลวดโลหะดังกล่าว เกิดขึ้นในช่วงเวลาอันสั้นเพราะความต่างศักย์ที่เกิดขึ้นในลวดโลหะ เกิดในช่วงเวลาสั้นมาก เมื่อศักย์ไฟฟ้าระหว่างอิเล็กโทรสโคปทั้งสองเท่ากัน ประจุจะหยุดถ่ายเท กระแสไฟฟ้าจะหมดไป ถ้าต้องการให้เกิดกระแสไฟฟ้าในตัวนำอย่างต่อเนื่องต้องสร้างแหล่งกำเนิดไฟฟ้า ให้มีความต่างศักย์ตลอดเวลา

แหล่งกำเนิดไฟฟ้า คือแหล่งกำเนิดที่ทำให้เกิดความต่างศักย์ไฟฟ้าระหว่างปลายทั้งสองของตัวนำ อยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดกระแสไฟฟ้าไหลผ่านตัวนำได้ตลอดเวลา ได้แก่ แบตเตอรี่ ถ่านไฟฉาย เครื่องกำเนิดไฟฟ้า เป็นต้น

16.1.1 การนำไฟฟ้า

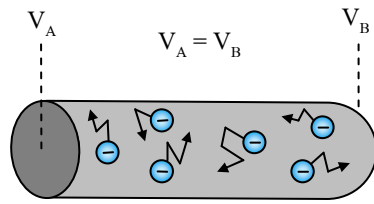
การนำไฟฟ้า เกิดขึ้นเมื่อมีกระแสไฟฟ้าในตัวกลางใดๆ และเรียกตัวกลางนั้นว่า ตัวนำไฟฟ้า

การนำไฟฟ้าในโลหะ

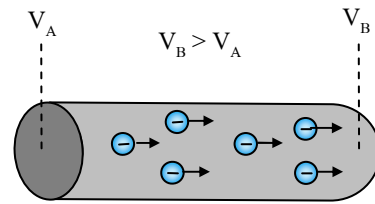
โลหะเป็นตัวนำไฟฟ้าที่ดี เนื่องจากมีอิเล็กตรอนอิสระ (free electron) ซึ่งจะหลุดจากอะตอมได้ง่าย และมีการเคลื่อนที่อย่างไร้ระเบียบไม่มีทิศทางแน่นอน เรียกว่าการเคลื่อนที่แบบบราวน์ (Brownian motion) ดังนั้นความเร็วเฉลี่ยของอิเล็กตรอนอิสระ แต่ละตัวจึงเป็นศูนย์

เมื่อทำให้ปลายทั้งสองของแท่งโลหะมีความต่างศักย์ จะเกิดสนามไฟฟ้าภายในแท่งโลหะนั้น แรงเนื่องจากสนามไฟฟ้า จะทำให้อิเล็กตรอนอิสระเคลื่อนที่ โดยมีความเร็วเฉลี่ยไม่เป็นศูนย์ คือมีความเร็วลอยเลื่อน (drift velocity) ทำให้มีกระแสไฟฟ้าในแท่งโลหะ ดังนั้น กระแสไฟฟ้าในโลหะจึงเกิดจากการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนอิสระ

การเคลื่อนที่แบบบราวน์ ของอิเล็กตรอนอิสระในแท่งโลหะ ถ้าไม่มีความต่างศักย์ไฟฟ้า ($V_A = V_B$)

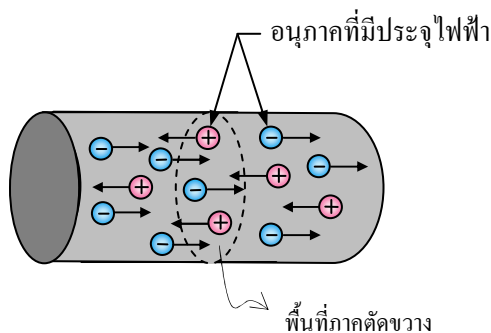

อิเล็กตรอนอิสระเคลื่อนที่ด้วยความเร็วลอยเลื่อน เมื่อปลายสองข้างของแท่งโลหะมีความต่างศักย์ไฟฟ้า ($V_B > V_A$) เกิดกระแสไฟฟ้าในแท่งโลหะ

16.1.2 กระแสไฟฟ้าในตัวนำไฟฟ้า

เนื่องจากกระแสไฟฟ้า ในตัวกลางใดๆ เกิดจากการเคลื่อนที่ของอนุภาคที่มีประจุไฟฟ้า ได้แก่ อิเล็กตรอน ไอออนบวก ไอออนลบ จึงกำหนดขนาด และทิศทางของกระแสไฟฟ้าดังนี้

ขนาดของกระแสไฟฟ้า มีค่าเท่ากับ ปริมาณประจุไฟฟ้า ที่ผ่านพื้นที่ภาคตัดขวาง ของตัวกลางในหนึ่งหน่วยเวลา เป็นปริมาณสเกลาร์ มีหน่วยเป็นคูลอมบ์ ต่อวินาที หรือแอมแปร์ (A)

$$I = \frac{Q}{t}$$

I = กระแสไฟฟ้าในตัวกลาง (A)

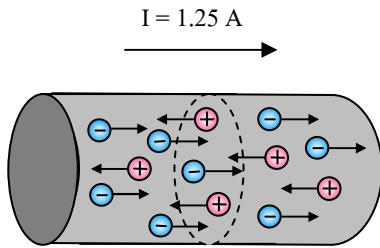
Q = ปริมาณประจุทั้งหมด (บวก และลบ) ที่ผ่านภาคตัดขวางของตัวกลาง (C)

t = เวลาที่ประจุเคลื่อนที่ผ่านภาคตัดขวาง (s)

ทิศทางของกระแสไฟฟ้า “ I ” มีทิศทางเดียวกับทิศของสนามไฟฟ้า “ E ”

ตัวอย่างที่ 1

ถ้ามีกระแสไฟฟ้า 1.25 แอมแปร์ ในเส้นลวดโลหะเส้นหนึ่ง ประจุทั้งหมดที่ผ่านพื้นที่ หน้าตัดของเส้นลวดโลหะเส้นนั้นในเวลา 5 วินาที จะมีค่าเท่าใด

เมื่อ $t = 5$, $Q = ?$

$$\text{จากกระแสไฟฟ้า } I = \frac{Q}{t}$$

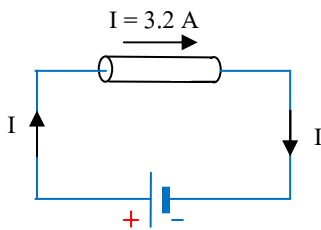
$$Q = It$$

$$= 1.25 \times 5.0$$

$$\therefore Q = 6.25 \text{ C } \text{ Ans}$$

ตัวอย่างที่ 2

ถ้าต่อเส้นลวดโลหะ กับแบตเตอรี่ ปรากฏว่ามีกระแสไฟฟ้าผ่านเส้นลวดนี้ 3.2 แอมแปร์ จงหาจำนวนอิเล็กตรอนอิสระ ที่ผ่านพื้นที่ หน้าตัด ของลวดโลหะนั้นในเวลา 5.0 วินาที (อิเล็กตรอนมีประจุไฟฟ้า 1.6×10^{-19} คูลอมบ์)

$$\text{จากกระแสไฟฟ้า } I = \frac{Q}{t}$$

$$Q = It$$

$$Q = 3.2 \times 5.0 \text{ C}$$

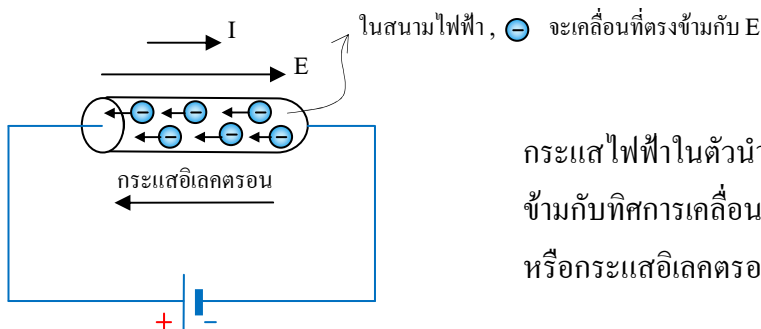
แต่อิเล็กตรอน 1 ตัวมีประจุ $1.6 \times 10^{-19} \text{ C}$

$$\therefore \text{จะมีจำนวนอิเล็กตรอน} = \frac{3.2 \times 5.0}{1.6 \times 10^{-19}}$$

$$= 1 \times 10^{20} \text{ ตัว } \text{ Ans}$$

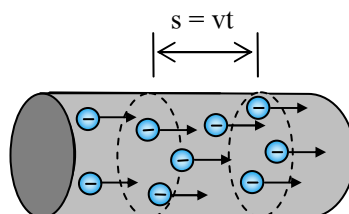
กระแสไฟฟ้าในตัวนำโลหะ

เมื่อต่อตัวนำโลหะเข้ากับแบตเตอรี่ จะมีกระแสไฟฟ้าในตัวนำโลหะ ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนอิสระ ดังรูป

กระแสไฟฟ้าในตัวนำโลหะ (I) จะมีทิศทางตรงข้ามกับทิศการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนอิสระ หรือกระแสอิเล็กตรอน

พิจารณาที่ตัวนำโลหะ

จากนิยามกระแสไฟฟ้า $I = \frac{Q}{t}$ และประจุไฟฟ้า $Q = Ne = (nAs)e = (nAvt)e = nevA$

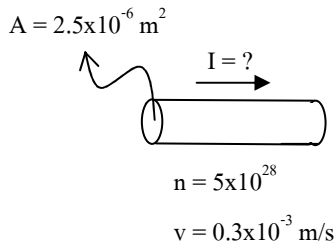
ดังนั้น $I = \frac{nevA}{t}$ ↙
จน.อิเล็กตรอน

$I = nevA$

- โดยที่ n = ความหนาแน่นของอิเล็กตรอนอิสระ (อนุภาค / m^3)
 e = ประจุของอิเล็กตรอน (1.6×10^{-19} C)
 v = ความเร็วลอยเลื่อนของอิเล็กตรอน (m/s)
 A = พื้นที่ภาคตัดขวางลวดตัวนำ (m^2)

ตัวอย่างที่ 3

ลวดเส้นหนึ่งมีอิเล็กตรอนอิสระ 5.0×10^{28} ตัวต่อลูกบาศก์เมตร ลวดมีพื้นที่หน้าตัด 2.5 ตารางมิลลิเมตร ถ้าอิเล็กตรอนแต่ละตัวเคลื่อนที่ ด้วยขนาดความเร็วลอยเลื่อน 0.30 มิลลิเมตรต่อวินาที จะมีกระแสไฟฟ้าเท่าใดในเส้นลวดนี้

จาก $I = nevA$

$$= 5 \times 10^{28} \times 1.6 \times 10^{-19} \times 0.3 \times 10^{-3} \times 2.5 \times 10^{-6}$$

$\therefore I = 6.0 \text{ A}$ **Ans**

16.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกระแสไฟฟ้า (I) และความต่างศักย์ (V)

16.2.1 กฎของโอห์ม และความต้านทาน

กระแสไฟฟ้าที่ผ่านลวดโลหะ มีค่าแปรผันตรงกับความต่างศักย์ไฟฟ้าระหว่างปลายทั้งสองของลวดโลหะ

$$I \propto V$$

$$\therefore I = KV \quad (\text{เมื่อ } K = \text{ค่าคงที่ของการแปรผัน})$$

$$\frac{V}{I} = \frac{1}{K}$$

$$\frac{V}{I} = R \quad (\text{เมื่อ } \frac{1}{K} = R)$$

หรือ

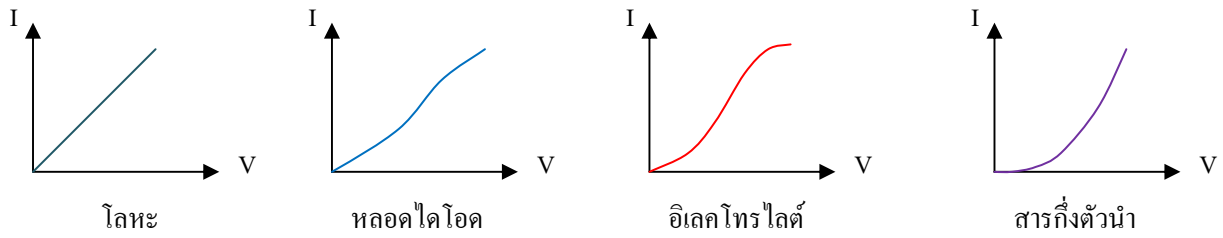
$$V = IR$$

กฎของโอห์ม

เมื่อ R = ความต้านทาน มีหน่วยเป็น โวลต์ ต่อแอมแปร์ หรือโอห์ม (Ω)

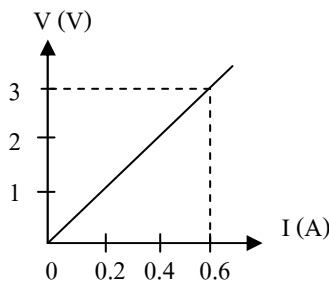

- เมื่ออุณหภูมิคงตัว เฉพาะตัวนำโลหะเท่านั้น ที่มีค่าความต้านทานคงตัว และเป็นไปตามกฎของโอห์ม

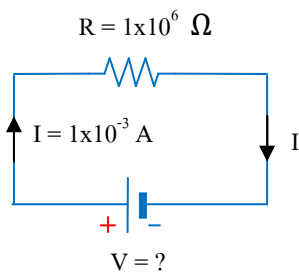
ตัวอย่างที่ 4

กราฟความสัมพันธ์ระหว่างความต่างศักย์และกระแสไฟฟ้า เป็นดังรูป จงหาความต้านทานของตัวต้านทาน

ตัวอย่างที่ 5

จะต้องต่อตัวต้านทาน 1.0 เมกะโอห์มกับความต่างศักย์เท่าใด จึงจะมีกระแสไฟฟ้า 1.0 มิลลิแอมป์ ผ่านตัวต้านทานดังกล่าว

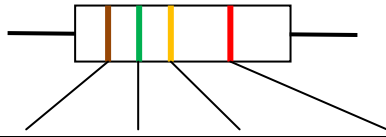

จากกฎของโอห์ม $V = IR$
 $= 1 \times 10^{-3} \times 1 \times 10^6$
 $\therefore V = 1 \times 10^3 \text{ V } \underline{\text{Ans}}$

ตัวต้านทาน (Resistor)

ตัวต้านทาน เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยปรับความต้านทานให้กับวงจร เพื่อปรับกระแสไฟฟ้า หรือความต่างศักย์ไฟฟ้า ให้พอเหมาะกับการใช้งานนั้นๆ ตัวต้านทานมี 2 แบบ คือ

1. **ตัวต้านทานคงตัว (Fixed resistor)** ทำจากผงคาร์บอนอัดแน่นเป็นรูปทรงกระบอกเล็กๆ มีค่าความต้านทานคงตัว ใช้สัญลักษณ์ ในวงจรไฟฟ้า และใช้แถบสีบอกค่าความต้านทาน

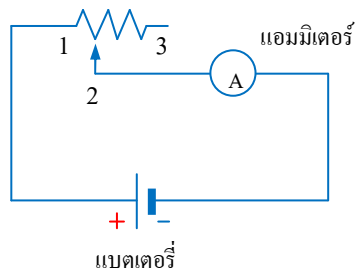

แถบสี	แถบที่ 1 แทนเลข	แถบที่ 2 แทนเลข	แถบที่ 3 คูณด้วย	แถบที่ 4 ความคลาดเคลื่อน
ดำ	0	0	1	-
น้ำตาล	1	1	10^1	$\pm 1\%$
แดง	2	2	10^2	$\pm 2\%$
ส้ม	3	3	10^3	-
เหลือง	4	4	10^4	-
เขียว	5	5	10^5	-
น้ำเงิน	6	6	10^6	-
ม่วง	7	7	-	-
เทา	8	8	-	-
ขาว	9	9	-	-
ทอง	-	-	10^{-1}	$\pm 5\%$
เงิน	-	-	10^{-2}	$\pm 10\%$

แถบสี 4 แถบ บนตัวต้านทาน มีความหมายดังนี้
 แถบที่ 1 บอกเลขตัวแรก
 แถบที่ 2 บอกเลขตัวที่สอง
 แถบที่ 3 บอกเลขยกกำลังที่นำไปคูณกับ เลขสองตัวแรก
 แถบที่ 4 บอกความคลาดเคลื่อนเป็นร้อยละ
 ตัวต้านทานดังรูป มีแถบสี น้ำตาล เขียว ส้ม และแดง จะมีความต้านทาน 15×10^3 โอห์ม และมีความคลาดเคลื่อน $\pm 2\%$ หรือเท่ากับ 15,000 โอห์ม ± 300 โอห์ม หรือมีค่าระหว่าง 14,700 โอห์ม ถึง 15,300 โอห์ม

2. **ตัวต้านทานแปรค่า (Variable resistor)** เป็นตัวต้านทานที่สามารถปรับค่าความต้านทาน มาก น้อยได้ เพื่อควบคุมปริมาณกระแสไฟฟ้าในวงจร ตัวต้านทานแปรค่า ประกอบด้วยแถบความต้านทาน ซึ่งอาจทำด้วยแกรไฟต์ หรือลวดพันต่อกับขา 1 และ 3 และหน้าสัมผัสต่อกับขา 2 ใช้สัญลักษณ์ ในวงจรไฟฟ้า

ตัวต้านทานแปรค่า

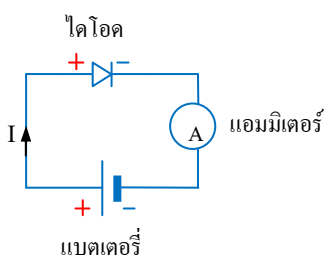

ความต้านทานจะเพิ่มขึ้นเมื่อเลื่อนหน้าสัมผัส 2 จากตำแหน่ง 1 ไปยังตำแหน่ง 3 และถ้าเลื่อนไปในทิศตรงข้ามความต้านทานจะลดลง

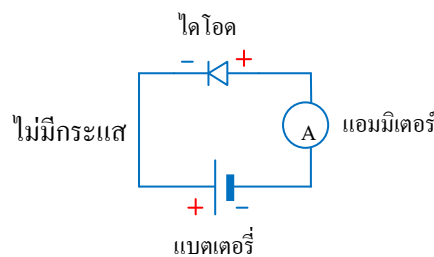
ไดโอด (Diode)

ไดโอด เป็นอุปกรณ์ชนิดหนึ่งที่ใช้ในวงจรอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆไปทำจากสารกึ่งตัวนำใช้สัญลักษณ์ ในวงจรไฟฟ้า ไดโอดมีขั้วไฟฟ้าบวก และขั้วไฟฟ้าลบ

การต่อไดโอดในวงจรไฟฟ้ามี 2 แบบคือ

ต่อแบบ ไบแอสตรง มีกระแสไฟฟ้าในวงจร

ต่อแบบ ไบแอสกลับ ไม่มีกระแสไฟฟ้าในวงจร

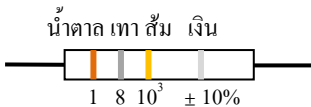

- ไดโอดยอมให้กระแสไฟฟ้าผ่านได้ทิศทางเดียว จึงใช้ไดโอดแปลงไฟฟ้ากระแสสลับ เป็นไฟฟ้ากระแสตรง

ตัวอย่างที่ 6

ตัวต้านทาน a มีแถบสีส้มดำ แดง และทอง ตัวต้านทาน b มีแถบสี น้ำตาล เทา ส้ม และเงิน และตัวต้านทาน c มีแถบสีเขียว น้ำเงิน เหลือง และทอง ตัวต้านทานแต่ละตัว มีความต้านทานเท่าใด

ตัวต้านทาน a มีความต้านทาน = $30 \times 10^2 \Omega \pm 5\%$

ตัวต้านทาน b มีความต้านทาน = $18 \times 10^3 \Omega \pm 10\%$

ตัวต้านทาน c มีความต้านทาน =

16.2.2 สภาพต้านทาน และสภาพนำไฟฟ้า

สภาพต้านทานไฟฟ้า “ ρ ” เป็นสมบัติเฉพาะของสารชนิดหนึ่งๆ สารต่างชนิดกัน จะมีสภาพต้านทานไฟฟ้าต่างกัน สารชนิดเดียวกันสภาพต้านทานจะมีค่าขึ้นอยู่กับอุณหภูมิของสารดังกล่าว สภาพต้านทานไฟฟ้ามีหน่วยเป็น โอห์มเมตร

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต่างศักย์ไฟฟ้า (V) และกระแสไฟฟ้า (I) เพื่อหาความต้านทานของลวดโลหะ (R) ที่มีขนาดลวดต่างๆกันพบว่า

$$\frac{V}{I} \propto \frac{\ell}{A}$$

↖ ความยาวลวดโลหะ
↘ พท.หน้าตัดลวดโลหะ

หรือ $R \propto \frac{\ell}{A}$

ดังนั้น $R = \frac{\rho \ell}{A}$ เมื่อ ρ คือค่าคงตัว หรือสภาพต้านทานไฟฟ้า

ตัวอย่างเช่น $\rho_{\text{เงิน}} = 1.6 \times 10^{-8} \Omega \text{ m}$, $\rho_{\text{ทองแดง}} = 1.7 \times 10^{-8} \Omega \text{ m}$
 $\rho_{\text{แก้ว}} = 10^{10} - 10^{14} \Omega \text{ m}$, $\rho_{\text{พรีช}} = 10^{14} - 10^{18} \Omega \text{ m}$

ตัวอย่างที่ 7

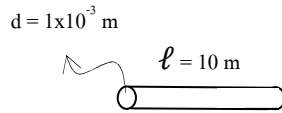
ลวดทองแดงขนาดสม่ำเสมอ ยาวเส้นละ 10 เมตร เส้นหนึ่งมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 มิลลิเมตร อีกเส้นมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 มิลลิเมตร ความต้านทาน ของลวดแต่ละเส้นเป็นเท่าใด และเปรียบเทียบความต้านทาน ของลวดทั้งสองเส้น (กำหนด $\rho_{\text{ทองแดง}} = 1.7 \times 10^{-8} \Omega \text{ m}$)

เส้นแรก

หาความต้านทานจาก

$$A = \frac{\pi d^2}{4} = \frac{3.14 \times (1 \times 10^{-3})^2}{4} = 7.85 \times 10^{-7} \text{ m}^2$$

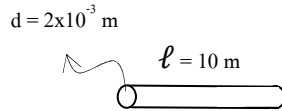
$$R = \frac{\rho l}{A}$$

$$R_1 = \frac{1.7 \times 10^{-8} \times 10}{7.85 \times 10^{-7}}$$

$$\therefore R_1 = 0.216 \ \Omega \text{ Ans}$$

เส้นที่สอง

หาความต้านทานจาก

$$A = \frac{\pi d^2}{4} = \frac{3.14 \times (2 \times 10^{-3})^2}{4} = 3.14 \times 10^{-6} \text{ m}^2$$

$$R = \frac{\rho l}{A}$$

$$R_2 = \frac{1.7 \times 10^{-8} \times 10}{3.14 \times 10^{-6}}$$

$$\therefore R_2 = 0.054 \ \Omega \text{ Ans}$$

เปรียบเทียบ $\frac{R_1}{R_2} = \frac{0.216}{0.054} = 4$

$\therefore$ ลวดทองแดงขนาด 1 มิลลิเมตร มีความต้านทานมากกว่าขนาด 2 มิลลิเมตร อยู่ 4 เท่า **Ans**

ความนำไฟฟ้า “G” เป็นส่วนกลับของความต้านทานไฟฟ้า มีหน่วยเป็น(โอห์ม)⁻¹ หรือ ซีเมนส์ (S)

$$G = \frac{1}{R}$$

สภาพนำไฟฟ้า “σ” เป็นสมบัติเฉพาะตัวของสาร และเป็นส่วนกลับของสภาพต้านทานไฟฟ้า มีหน่วยเป็น (โอห์มเมตร)⁻¹ หรือ ซีเมนส์ต่อเมตร (S/m)

$$\sigma = \frac{1}{\rho}$$

16.2.3 ผลของอุณหภูมิที่มีต่อความต้านทาน

ฉนวน เป็นสารที่มีสภาพต้านทานสูงมาก เช่น แก้ว ยาง พลาสติก

เมื่อ T เพิ่มขึ้น ---> R ลดลง

สารกึ่งตัวนำ มีสภาพต้านทานอยู่ระหว่างตัวนำและฉนวน เช่น ซีลีคอน แกรไฟต์

เมื่อ T เพิ่มขึ้น ---> R ลดลง

ตัวนำ เป็นสารที่มีสภาพต้านทานต่ำ เช่น เงิน ทองแดง แพลทินัม

เมื่อ T เพิ่มขึ้น ---> R เพิ่มขึ้น

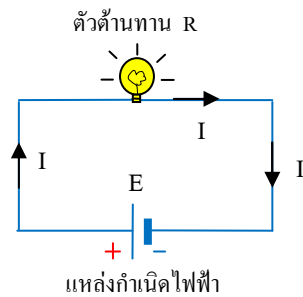

สภาพนำยวดยิ่ง (Superconductivity) หมายถึง สภาพที่สารมีสภาพต้านทานไฟฟ้าเป็นศูนย์ ($\rho = 0$) ที่อุณหภูมิค่าหนึ่งและเรียกอุณหภูมินี้ว่า **อุณหภูมิวิกฤติ (critical temperature)** และเรียกวัสดุ หรือสารนี้ว่า **ตัวนำยิ่งยวด (Superconductor)**

16.3 พลังงานในวงจรไฟฟ้า

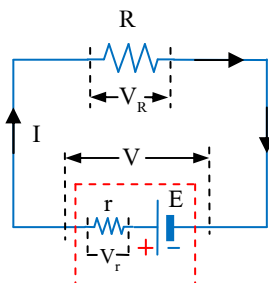
16.3.1 แรงแเคลื่อนไฟฟ้า (E) และความต่างศักย์ (V)

เมื่อต่อแหล่งกำเนิดไฟฟ้า (เช่น ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่) เข้ากับตัวต้านทานเช่น หลอดไฟ ให้ครบวงจร มีกระแสไฟฟ้าไหลผ่านตัวต้านทาน และแหล่งกำเนิด กระแสไฟฟ้าเกิดขึ้นเนื่องจากการเคลื่อนที่ของประจุไฟฟ้า หรืออิเล็กตรอนที่ได้รับพลังงาน จากแหล่งกำเนิดไฟฟ้างดรูป

อิเล็กตรอนวิ่งสวนทางกับ I

เมื่อพิจารณาวงจรที่ประกอบด้วยตัวต้านทานที่มีความต้านทาน R ต่อกับแบตเตอรี่ ที่มีแรงเคลื่อนไฟฟ้า E และมีความต้านทานภายใน r ซึ่งมีค่าน้อย กระแสไฟฟ้า I จะผ่านทั้งตัวต้านทาน และ แบตเตอรี่ ดังรูป

พลังงานไฟฟ้าจากแหล่งกำเนิดไฟฟ้า (แบตเตอรี่) ที่ปล่อยออกมาจะมีค่าเท่ากับประจุไฟฟ้า Q คูณกับแรงเคลื่อนไฟฟ้า E และถูกใช้ไปเมื่อผ่านตัวต้านทาน r และ R ซึ่งมีค่าเท่ากับ ประจุไฟฟ้า Q คูณกับความต่างศักย์ระหว่างปลายของตัวต้านทานทั้งสอง

ให้ W_E = พลังงานไฟฟ้าจากแหล่งกำเนิด

W_R = พลังงานไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทาน R

W_r = พลังงานไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทาน r

จากกฎการอนุรักษ์พลังงานจะได้ว่า

$$W_E = W_R + W_r$$

$$QE = QV_R + QV_r$$

จะได้

$$E = V_R + V_r$$

$$\text{หรือ } E = IR + Ir$$

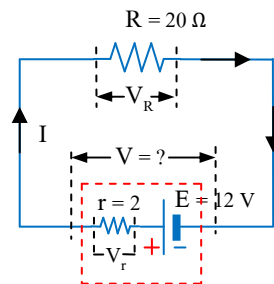
$$\text{จะได้ } I = \frac{E}{(R+r)}$$

จากรูปวงจร ถ้า V คือความต่างศักย์ระหว่างขั้วแบตเตอรี่ จะได้ $V = V_R$

และ ถ้าวัด V โดยไม่มีความต้านทาน R ต่ออยู่เลย จะได้ $V \cong E$ ถือได้ว่า $V = E$

ตัวอย่างที่ 8

แบตเตอรี่ก้อนหนึ่ง มีแรงเคลื่อนที่ไฟฟ้า 12.0 โวลต์ และความต้านทานภายใน 2.0 โอห์ม ต่อกับตัวต้านทาน 7.0 โอห์ม จงหาความต่างศักย์ระหว่างขั้วของแบตเตอรี่ ค่าที่คำนวณได้นี้ จะแตกต่างกับค่าที่วัดด้วยโวลต์มิเตอร์ ที่มีความต้านทานสูงมาก โดยไม่มีตัวต้านทานต่ออยู่หรือไม่เพราะเหตุใด

$$\text{หา } I \text{ จาก } E = V_R + V_r$$

$$E = IR + Ir$$

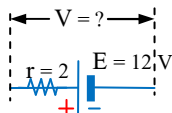
$$I = \frac{E}{(R+r)} = \frac{12}{(70+2)} = \frac{1}{6} \text{ A}$$

$$\text{จากรูป } V = V_R = IR$$

$$= \frac{1}{6} \times 70$$

$$\therefore V = 11.67 \text{ V } \underline{\text{Ans}}$$

ถ้าไม่มีความต้านทานต่อ

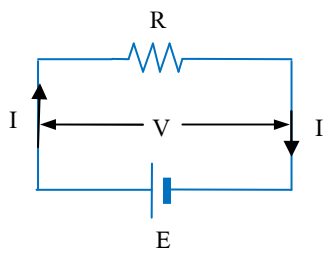

$$\text{จะได้ } V \cong E = 12 \text{ V } \underline{\text{Ans}}$$

16.3.2 พลังงานและกำลังไฟฟ้า

พิจารณาวงจรไฟฟ้างดังรูป

ให้ Q = ประจุไฟฟ้าที่เคลื่อนผ่านตัวต้านทานในเวลา t (C)

I = กระแสไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทาน (A)

V = ความต่างศักย์ของตัวต้านทาน (V)

W = พลังงานไฟฟ้าที่ตัวต้านทานใช้ไป (J)

ดังนั้น

$$W = QV$$

จาก $I = \frac{Q}{t}$ หรือ $Q = It$ และ $V = IR$

$$\therefore W = ItV = I^2Rt = \frac{V^2t}{R}$$

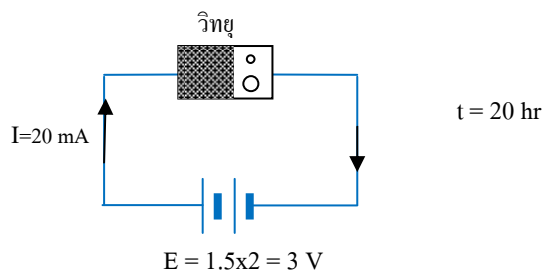
กำลังไฟฟ้า “P” หมายถึง พลังงานไฟฟ้าที่ใช้ไปในหนึ่งหน่วยเวลา มีหน่วยเป็น จูลต่อวินาที หรือวัตต์ (W)

$$P = \frac{W}{t}$$

$$P = \frac{W}{t} = \frac{ItV}{t} = IV$$

ตัวอย่างที่ 9

แบตเตอรี่แอลคาไลน์ 1.5 โวลต์ 2 ก้อน แบบอนุกรม ทำให้สามารถจ่ายกระแสไฟฟ้า 20 มิลลิแอมแปร์ กับวิทยุขนาดเล็กได้ นาน 20 ชั่วโมง ถ้าแบตเตอรี่ ราคาก้อนละ 15 บาท จงหาค่าไฟฟ้าต่อพลังงานไฟฟ้า 1 หน่วย

หาพลังงานไฟฟ้าที่วิทยุใช้ไป จาก $W = QV$

$$= ItV$$

$$= 20 \times 10^{-3} \times (20 \times 60 \times 60) \times 3$$

$$\therefore W = 4320 \text{ J}$$

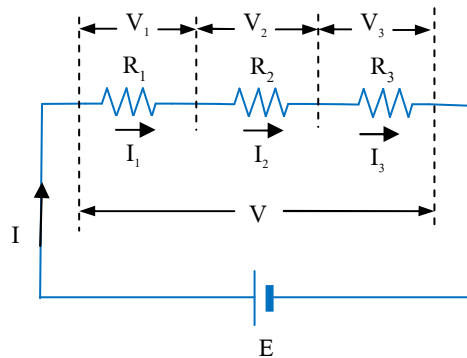
$$\text{ค่าไฟฟ้าต่อพลังงานไฟฟ้า 1 หน่วย} = \frac{15 \times 2}{4320} = 0.007 \text{ บาท/จุล} \quad \text{Ans}$$

16.4 การต่อตัวต้านทาน และแบตเตอรี่

16.4.1 การต่อตัวต้านทาน

1. การต่อแบบอนุกรม

เป็นการต่อโดยนำตัวต้านทาน มาต่อเรียงกันให้อยู่ในสายเดียวกันดังรูป

การต่อแบบอนุกรมดังรูปสรุปได้ว่า

- กระแสไฟฟ้าผ่านตัวต้านทานทุกตัวเท่ากัน

$$I = I_1 = I_2 = I_3$$

- ความต่างศักย์ไฟฟ้ารวม = ผลรวมความต่างศักย์ไฟฟ้าย่อย

$$V = V_1 + V_2 + V_3$$

$$\text{จาก } V = V_1 + V_2 + V_3$$

$$\text{และ } V = IR \quad (\text{กฎของโอห์ม})$$

$$\text{ดังนั้น } IR_{\text{รวม}} = I_1 R_1 + I_2 R_2 + I_3 R_3$$

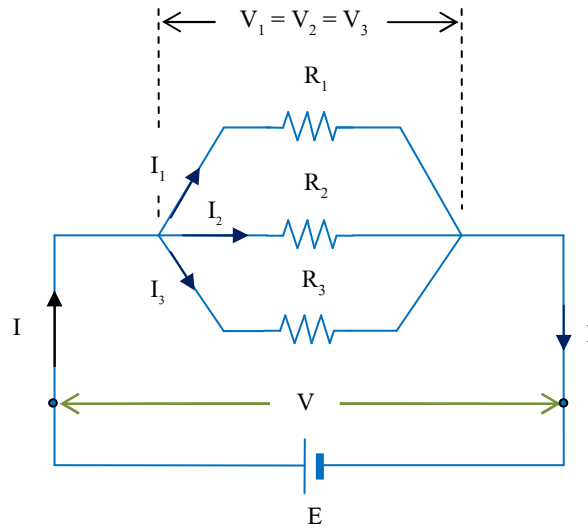
$$\boxed{R_{\text{รวม}} = R_1 + R_2 + R_3}$$

$$(I = I_1 = I_2 = I_3)$$

เมื่อ $R_{\text{รวม}}$ = ความต้านทานรวมของ R_1 , R_2 และ R_3

2. การต่อแบบขนาน

เป็นการต่อโดยนำตัวต้านทานหลายๆตัว มาต่อรวมเป็นกลุ่มเดียวกันดังรูป

การต่อแบบขนานดังรูปสรุปได้ว่า

- ความต่างศักย์ที่ตกคร่อมตัวต้านทานแต่ละตัว = ความต่างศักย์ไฟฟ้ารวม

$$V = V_1 = V_2 = V_3$$

- กระแสไฟฟ้าที่ผ่านทั้งหมด = ผลรวมของกระแสไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทานแต่ละตัว

$$I = I_1 + I_2 + I_3$$

จาก $I = I_1 + I_2 + I_3$

และ $V = IR$ หรือ $I = \frac{V}{R}$

ดังนั้น $\frac{V}{R_{รวม}} = \frac{V_1}{R_1} + \frac{V_2}{R_2} + \frac{V_3}{R_3}$

$$\boxed{\frac{1}{R_{รวม}} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3}} \quad (V = V_1 = V_2 = V_3)$$

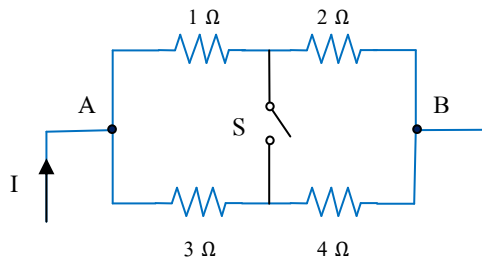
เมื่อ $R_{รวม}$ = ความต้านทานรวมของ R_1 , R_2 และ R_3

- การต่อตัวต้านทานแบบอนุกรม ความต้านทานรวมจะมากกว่า ความต้านทานรวมกรณีต่อแบบขนาน ทำให้กระแสไฟฟ้าในวงจร ที่ต่อตัวต้านทานแบบอนุกรม มีค่าน้อยกว่า กระแสไฟฟ้าในวงจร ที่ต่อตัวต้านทานแบบขนาน
- การต่อตัวต้านทานแบบผสม เป็นการต่อตัวต้านทานแบบอนุกรม ปนกับการต่อแบบขนาน

ตัวอย่างที่ 10

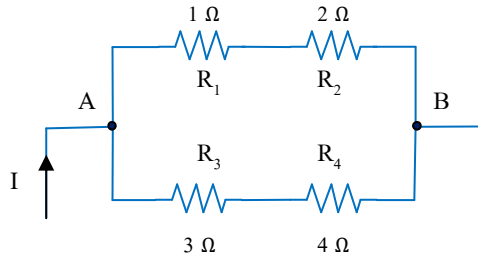
จากรูปความต้านทานรวมมีค่าเท่าใดเมื่อ

- ก. สวิตช์ S เปิด   ข. สวิตช์ S ปิด

ก. สวิตช์ S เปิด

จัดรูปแบบใหม่จะได้

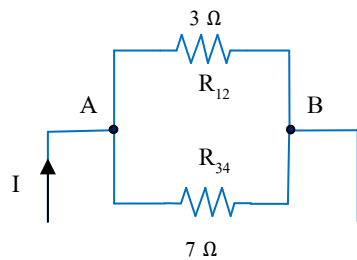
ความต้านทาน R_1 และ R_2 ต่อกันแบบอนุกรม

จะได้ความต้านทานรวม $R_{12} = R_1 + R_2 = 1 + 2 = 3 \Omega$

ความต้านทาน R_3 และ R_4 ต่อกันแบบอนุกรม

จะได้ความต้านทานรวม $R_{34} = R_3 + R_4 = 3 + 4 = 7 \Omega$

เขียนรูปใหม่ได้ดังนี้

จากรูปความต้านทาน R_{12} และ R_{34} ต่อกันแบบขนาน

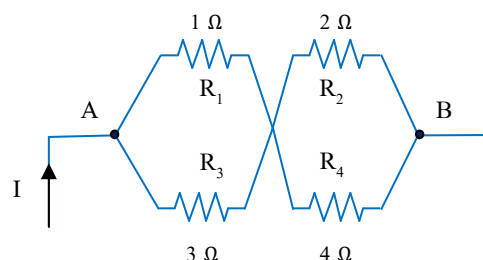
$$\text{จะได้ความต้านทานรวม } \frac{1}{R_{\text{รวม}}} = \frac{1}{R_{12}} + \frac{1}{R_{34}} = \frac{1}{3} + \frac{1}{7} = \frac{7+3}{21}$$

$$\frac{1}{R_{\text{รวม}}} = \frac{10}{21}$$

$$\therefore R_{\text{รวม}} = 2.1 \Omega \quad \text{Ans}$$

ข. สวิตช์ S ปิด

จัดรูปแบบใหม่จะได้

ความต้านทาน R_1 และ R_3 ต่อกันแบบขนาน

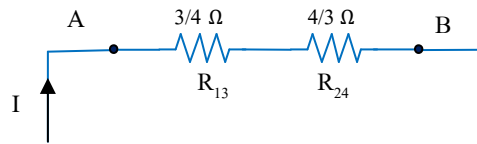

จะได้ความต้านทานรวม $\frac{1}{R_{13}} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_3} = \frac{1}{1} + \frac{1}{3} = \frac{3+1}{3}$
 $\frac{1}{R_{13}} = \frac{4}{3}$
 $\therefore R_{13} = \frac{3}{4} \Omega$

ความต้านทาน R_2 และ R_4 ต่อกันแบบขนาน

จะได้ความต้านทานรวม $\frac{1}{R_{24}} = \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_4} = \frac{1}{2} + \frac{1}{4} = \frac{2+1}{4}$
 $\frac{1}{R_{24}} = \frac{3}{4}$
 $\therefore R_{24} = \frac{4}{3} \Omega$

เขียนรูปใหม่ได้ดังนี้

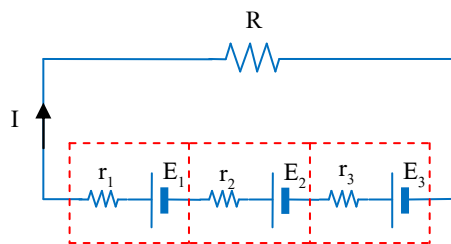
จากรูปความต้านทาน R_{13} และ R_{24} ต่อกันแบบอนุกรม

จะได้ความต้านทานรวม $R_{รวม} = R_{13} + R_{24}$
 $= \frac{3}{4} + \frac{4}{3} = \frac{9+16}{12}$
 $= \frac{25}{12}$
 $\therefore R_{รวม} = 2.08 \Omega$ **Ans**

16.4.2 การต่อแบตเตอรี่

1. การต่อแบบอนุกรม

เป็นการต่อโดยนำขั้วตรงข้ามของแบตเตอรี่ มาต่อเรียงกันให้อยู่ในสายเดียวกัน

การต่อแบบเตอรี่แบบอนุกรมจะได้ว่า

- แรงเคลื่อนไฟฟ้ารวม = ผลรวมของแรงเคลื่อนไฟฟ้าย่อย

$$E_{รวม} = E_1 + E_2 + E_3$$

ความต้านทานภายในรวมหาได้จาก การต่อตัวต้านทานแบบอนุกรม

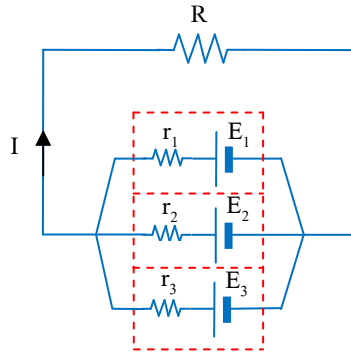

$$r_{\text{รวม}} = r_1 + r_2 + r_3$$

2. การต่อแบบขนาน

เป็นการต่อ โดยนำขั้วชนิดเดียวกันของแบตเตอรี่แต่ละก้อนมาต่อกัน

เมื่อให้แรงเคลื่อนไฟฟ้าของแบตเตอรี่แต่ละก้อนเท่ากัน $E_1 = E_2 = E_3$

จะสรุปการต่อแบตเตอรี่แบบขนานได้ว่า

- แรงเคลื่อนไฟฟ้ารวม = แรงเคลื่อนไฟฟ้าย่อยของแบตเตอรี่แต่ละก้อน

$$E_{\text{รวม}} = E_1 = E_2 = E_3$$

- ความต้านทานภายในรวมหาได้จากการต่อตัวต้านทานแบบขนาน

$$\frac{1}{r_{\text{รวม}}} = \frac{1}{r_1} + \frac{1}{r_2} + \frac{1}{r_3}$$

- การต่อแบตเตอรี่แบบอนุกรม จะให้แรงเคลื่อนไฟฟ้าเพิ่มขึ้น ส่วนการต่อแบบขนานแรงเคลื่อนไฟฟ้าจะยังคงเท่าเดิม

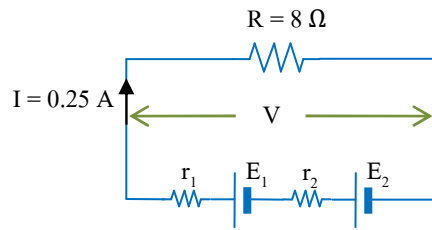
ตัวอย่างที่ 11

เมื่อนำแบตเตอรี่ เหมือนกันสองก้อน มาต่อแบบอนุกรมจะมีกระแสไฟฟ้า 0.25 แอมแปร์ ผ่านตัวต้านทาน 8 โอห์ม ถ้าต่อแบตเตอรี่ แบบขนาน จะมีกระแสไฟฟ้า 0.16 แอมแปร์ จงหาแรงเคลื่อนไฟฟ้า และความต้านทานภายใน แบตเตอรี่

ให้แรงเคลื่อนไฟฟ้า และความต้านทานภายใน ของแบตเตอรี่แต่ละก้อนเท่ากับ E และ r ตามลำดับ

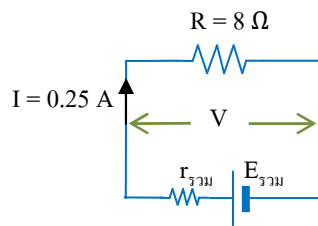
ต่อแบบอนุกรม

หาแรงเคลื่อนไฟฟ้ารวม $E_{รวม} = E_1 + E_2 = E + E = 2E$

และความต้านทานภายในรวม $r_{รวม} = r_1 + r_2 = r + r = 2r$

เขียนรูปใหม่จะได้

จากรูป $V = E_{รวม} - I r_{รวม}$

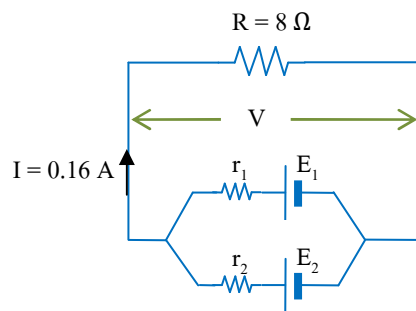
และ $V = IR$

จะได้ $IR = 2E - I(2r)$

$$0.25 \times 8 = 2E - 0.25(2r)$$

$$E - 0.25r = 1 \quad \text{--- ①}$$

ต่อแบบขนาน

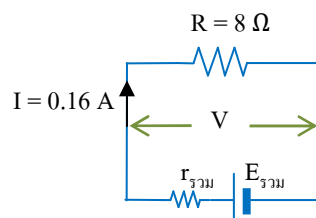

หาแรงเคลื่อนไฟฟ้ารวม $E_{รวม} = E_1 = E_2 = E$

และความต้านทานภายในรวม $\frac{1}{r_{รวม}} = \frac{1}{r_1} + \frac{1}{r_2} = \frac{1}{r} + \frac{1}{r} = \frac{2}{r}$

$$r_{รวม} = \frac{r}{2}$$

เขียนรูปใหม่จะได้

$$\text{จากรูป } V = E_{\text{รวม}} - I r_{\text{รวม}}$$

$$\text{และ } V = IR$$

$$\text{จะได้ } IR = E - I\left(\frac{r}{2}\right)$$

$$0.16 \times 8 = E - 0.16\left(\frac{r}{2}\right)$$

$$E - 0.08r = 1.28 \quad \text{--- ②}$$

$$\text{②} - \text{①}, -0.08r + 0.25r = 0.28$$

$$0.17r = 0.28$$

$$\therefore r = 1.7 \, \Omega \quad \text{Ans}$$

$$\text{แทนค่า } r \text{ ใน ② จะได้ } E - 0.08(1.7) = 1.28$$

$$\therefore E = 1.41 \, \text{V} \quad \text{Ans}$$

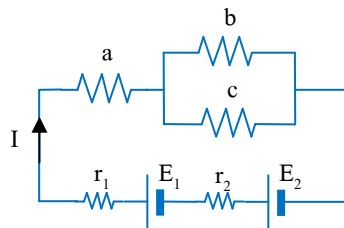
16.5 การวิเคราะห์วงจรไฟฟ้ากระแสตรงเบื้องต้น

นำกฎพื้นฐานทางไฟฟ้า กฎการอนุรักษ์พลังงาน กฎการอนุรักษ์ประจุไฟฟ้า การต่อตัวต้านทาน และการต่อแบตเตอรี่ มาประยุกต์ใช้ในวงจรไฟฟ้าพื้นฐาน

ตัวอย่างที่ 12

จงหากระแสไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทาน a, b และ c ในวงจรไฟฟ้าดังรูป

กำหนดให้ $E_1 = 6 \, \text{V}$, $E_2 = 6 \, \text{V}$, $r_1 = 1 \, \Omega$, $r_2 = 1 \, \Omega$, $R_a = 7 \, \Omega$, $R_b = 4 \, \Omega$, $R_c = 12 \, \Omega$

พิจารณาที่ตัวต้านทาน

ตัวต้านทาน b และ c ต่อขนานกัน แล้วต่ออนุกรมกับตัวต้านทาน a

$$\begin{aligned} \text{หาความต้านทานรวมของ b กับ c} \quad \frac{1}{R_{bc}} &= \frac{1}{R_b} + \frac{1}{R_c} = \frac{1}{4} + \frac{1}{12} \\ &= \frac{3+1}{12} = \frac{4}{12} = \frac{1}{3} \end{aligned}$$

$$\therefore R_{bc} = 3 \, \Omega$$

หาความต้านทานรวมของ a กับ bc $R_{\text{รวม}} = R_a + R_{bc}$

$$= 7 + 3$$

$$\therefore R_{\text{รวม}} = 10 \, \Omega$$

พิจารณาแบตเตอรี่

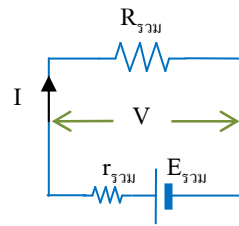
แบตเตอรี่ E_1 และ E_2 ต่ออนุกรมกัน

$$\text{หาแรงเคลื่อนไฟฟ้ารวม} \quad E_{\text{รวม}} = E_1 + E_2 = 6 + 6 = 12 \, \text{V}$$

หาความต้านทานภายในรวม $r_{รวม} = r_1 + r_2 = 1 + 1 = 2 \Omega$

เขียนรูปใหม่จะได้

จากรูป $V = E_{รวม} - I r_{รวม}$

และ $V = I R_{รวม}$

จะได้ $I R_{รวม} = E_{รวม} - I r_{รวม}$

$$I \times 10 = 12 - I \times 2$$

$$\therefore I = 1.0 \text{ A}$$

กระแสไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทาน a, $I_a = I = 1.0 \text{ A}$ **Ans**

จะรูปเดิมจะได้ $I_a = I_b + I_c$

$$1.0 = I_b + I_c$$

$$I_c = 1.0 - I_b$$

และ $V_b = V_c$

$$I_b R_b = I_c R_c$$

$$I_b R_b = (1.0 - I_b) R_c$$

$$I_b \times 4 = (1.0 - I_b) \times 12$$

$$\therefore I_b = \frac{12}{16} = \frac{3}{4} = 0.75 \text{ A} \quad \text{Ans}$$

และ $I_c = 1.0 - I_b = 1.0 - 0.75 = 0.25 \text{ A}$ **Ans**

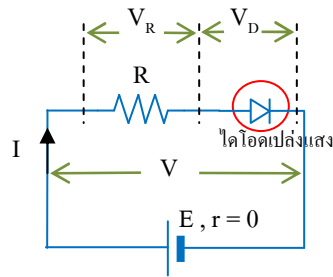
ตัวอย่างที่ 13

ไดโอดเปล่งแสงตัวหนึ่ง จะเปล่งแสงเมื่อมีกระแสไฟฟ้า 10 มิลลิแอมแปร์ ผ่านขณะต่อไบแอสตรง และความต่างศักย์ระหว่างขั้ว 1.2 โวลต์ ถ้านำไดโอดตัวนี้ ไปต่อกับแบตเตอรี่ 6 โวลต์ ที่มีความต้านทานภายในน้อยมาก จะต้องนำตัวต้านทาน ค่าเท่าใดมาต่ออย่างไร เพื่อไม่ให้ไดโอดเสียหาย

วิธีคิด ถ้าไดโอด ต่อไบแอสตรง กับแบตเตอรี่ ไดโอดจะเสียหายได้ เนื่องจากแบตเตอรี่มีแรงเคลื่อนไฟฟ้า 6 V. ซึ่งสูงกว่า ความต่างศักย์ระหว่างขั้วของไดโอดที่ยอมให้คือ 1.2 V. ดังนั้นจะมีกระแสไฟฟ้าผ่านไดโอดมากกว่า 10 mA.

การแก้ไขต้องแบ่งความต่างศักย์ เพื่อให้เหลือค่าความต่างศักย์ ที่ขั้วของไดโอดตามกำหนดโดยการนำความต้านทาน R มาต่ออนุกรมกับไดโอดดังรูป

จากรูป $V = V_R + V_D$
 และ $V = E - I \cdot 0 = E$
 จะได้ $E = V_R + V_D$
 $V_R = E - V_D = 6 - 1.2$
 $\therefore V_R = 4.8 \text{ V}$

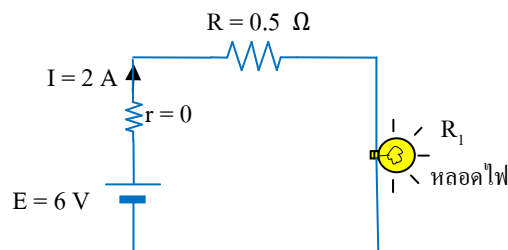
พิจารณาที่ตัวต้านทาน

จาก $V_R = I R$
 $R = \frac{V_R}{I} = \frac{4.8}{10 \times 10^{-3}}$
 $\therefore R = 480 \text{ } \Omega \quad \underline{\text{Ans}}$

ตัวอย่างที่ 14

วงจรไฟฟ้าดังรูป มีกระแสไฟฟ้า 2 แอมแปร์ ผ่านตัวต้านทาน ถ้าไม่คิดความต้านทานภายใน แบตเตอรี่ จงหา

- ก. กระแสไฟฟ้าที่ผ่านหลอดไฟ
- ข. ความต่างศักย์ระหว่างปลายของตัวต้านทาน
- ค. ความต้านทานของหลอดไฟ
- ง. พลังงานไฟฟ้าที่ถูกใช้ไปใน 10 วินาที
- จ. กำลังไฟฟ้าที่สูญเสียไปในตัวต้านทาน

ก.

กระแสไฟฟ้าที่ผ่านหลอดไฟ จะเท่ากับกระแสไฟฟ้าที่ผ่านตัวต้านทาน เพราะต่อกันแบบอนุกรม

$\therefore I_{\text{หลอดไฟ}} = I = 2 \text{ A} \quad \underline{\text{Ans}}$

ข. $V_R = ?$

จากกฎของโอห์ม $V = IR$

$$V_R = 2 \times 0.5$$

$$\therefore V_R = 1.0 \text{ V } \underline{\text{Ans}}$$

ค. $R_1 = ?$

จากรูป $E = Ir + IR + IR_1$

$$6 = 2 \times 0 + 2 \times 0.5 + 2 \times R_1$$

$$R_1 = \frac{6-1}{2}$$

$$\therefore R_1 = 2.5 \text{ } \Omega \quad \underline{\text{Ans}}$$

ง. $W = ?$ เมื่อ $t = 10 \text{ s}$

จาก $W = QV$

$$= QE$$

$$= ItE \quad \left(I = \frac{Q}{t} \right)$$

$$= 2 \times 10 \times 6$$

$$\therefore W = 120 \text{ J } \underline{\text{Ans}}$$

จ. $P_R = ?$

จาก $W = QV$

และ $P = \frac{W}{t}$

ดังนั้น $P = \frac{QV}{t}$

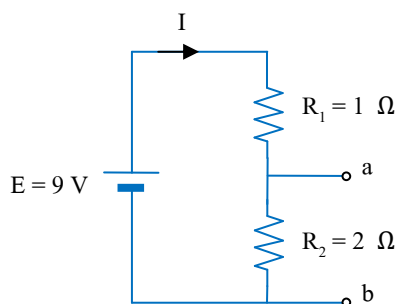
$$P_R = \frac{QV_R}{t} = \frac{It(IR)}{t}$$

$$= I^2R = 2^2 \times 0.5$$

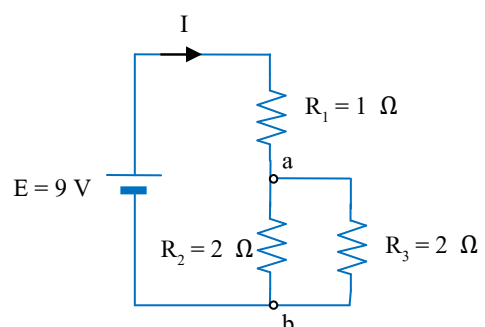
$$\therefore P_R = 2 \text{ W } \underline{\text{Ans}}$$

ตัวอย่างที่ 15

วงจรดังรูป ก และ ข จงหาความต่างศักย์ระหว่างจุด a และ b

รูป ก.

รูป ข.

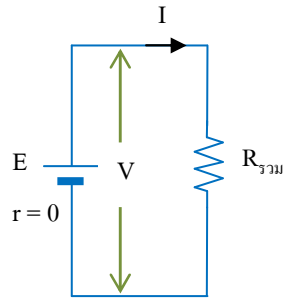
รูป ก. $V_2 = ?$

หา V_2 จาก $V_2 = IR_2$

รู้ R_2 หา I โดย

รวม R_1 กับ R_2 จะได้

$$R_{\text{รวม}} = R_1 + R_2 = 1 + 2 = 3 \Omega$$

จาก $V = IR$

และ $V = E - I r$

จะได้ $E = IR_{\text{รวม}}$

$$9 = I \times 3$$

$$\therefore I = 3 \text{ A}$$

$$V_2 = IR_2 = 3 \times 2$$

$$\therefore V_2 = 6 \text{ V } \underline{\text{Ans}}$$

รูป ข. $V_2 = ?$

R_2 และ R_3 ต่อขนานกัน

$$\text{หาความต้านทานรวม } \frac{1}{R_{ab}} = \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3} = \frac{1}{2} + \frac{1}{2}$$

$$\therefore R_{ab} = 1 \Omega$$

R_1 และ R_{ab} ต่ออนุกรมกัน

$$\text{หาความต้านทานรวม } R_{\text{รวม}} = R_1 + R_{ab} = 1 + 1 = 2 \Omega$$

จาก $V = IR$

และ $V = E - I r$

จะได้ $E = IR_{\text{รวม}}$

$$9 = I \times 2$$

$$\therefore I = 4.5 \text{ A}$$

$$V_{ab} = IR_{ab} = 4.5 \times 1$$

$$\therefore V_{ab} = 4.5 \text{ V } \underline{\text{Ans}}$$

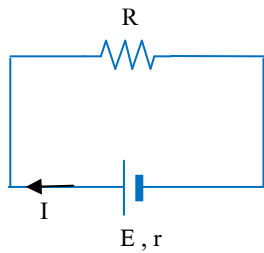
16.6 เครื่องวัดไฟฟ้า

เครื่องวัดไฟฟ้าเบื้องต้น เช่น แอมมิเตอร์ โวลต์มิเตอร์และโอห์มมิเตอร์สร้างขึ้นจากการดัดแปลงจาก แกลแวนอมิเตอร์ (galvanometer) ชนิดขดลวดเคลื่อนที่ ซึ่งประกอบด้วยขดลวดวางระหว่างขั้วแม่เหล็ก ที่ขดลวดมีเข็มชี้ติดอยู่

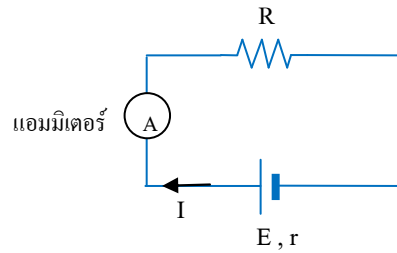

16.6.1 แอมมิเตอร์

เป็นเครื่องวัดปริมาณกระแสไฟฟ้า โดยการต่ออนุกรมกับวงจรที่ต้องการวัดค่ากระแสไฟฟ้า

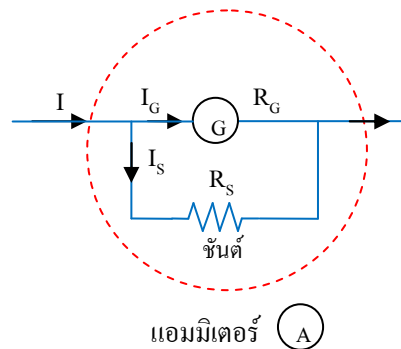

วงจรไฟฟ้าเบื้องต้น

ต่อแอมมิเตอร์แบบอนุกรมเข้ากับ
วงจรไฟฟ้า เพื่อวัดค่ากระแส I

การดัดแปลงแกลแวนอมมิเตอร์ เป็นแอมมิเตอร์ ทำได้โดยนำตัวต้านทานที่เรียกว่าชั๊นต์ (shunt) ซึ่งมีความต้านทาน R_s มาต่อขนาน กับแกลแวนอมมิเตอร์ (G) เพื่อแบ่งกระแสที่ต้องการวัด I เป็นสองส่วน คือส่วนหนึ่งผ่านแกลแวนอมมิเตอร์เท่ากับ I_G ส่วนที่เหลือผ่านชั๊นต์เท่ากับ I_s

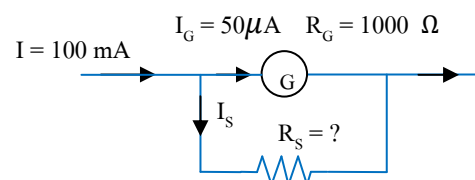
จากรูปแกลแวนอมมิเตอร์ และชั๊นต์ต่อขนานกัน ดังนั้นความต่างศักย์ระหว่างปลายของชั๊นต์ จะเท่ากับความต่างศักย์ระหว่างขั้วของแกลแวนอมมิเตอร์

$$\begin{aligned} V_s &= V_G \\ I_s R_s &= I_G R_G \\ \text{จะได้ } R_s &= \frac{I_G R_G}{I_s} \\ \text{และ } I &= I_G + I_s \end{aligned}$$

ตัวอย่างที่ 16

ถ้าต้องการนำแกลแวนอมมิเตอร์ที่มีความต้านทาน 1000 โอห์ม และทนกระแสไฟฟ้าสูงสุด 50 ไมโครแอมแปร์มาสร้างเป็นแอมมิเตอร์ เพื่อวัดกระแสไฟฟ้าได้สูงสุด 100 มิลลิแอมแปร์

- ก. จะต้องใช้ชั๊นต์ที่มีความต้านทานเท่าใด
- ข. ความต้านทานของแอมมิเตอร์เป็นเท่าใด

ก. $R_S = ?$

จากรูป $I = I_G + I_S$

$$I_S = I - I_G$$

$$I_S = 100 \times 10^{-3} - 50 \times 10^{-6} \text{ A}$$

และ $V_S = V_G$ (ต่อขนานกัน)

$$I_S R_S = I_G R_G$$

$$R_S = \frac{I_G R_G}{I_S}$$

$$= \frac{50 \times 10^{-6} \times 1000}{100 \times 10^{-3} - 50 \times 10^{-6}} = \frac{1000}{2 \times 10^3 - 1}$$

$\therefore R_S = 0.5 \text{ } \Omega$ **Ans**

ข. $R_A = ?$

จากรูป $\frac{1}{R_A} = \frac{1}{R_G} + \frac{1}{R_S}$ (ต่อขนานกัน)

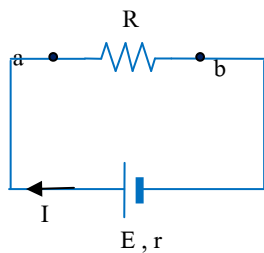
$$\frac{1}{R_A} = \frac{1}{1000} + \frac{1}{0.5} = \frac{1+2000}{1000} = \frac{1}{0.5}$$

$\therefore R_A = 0.5 \text{ } \Omega$ **Ans**

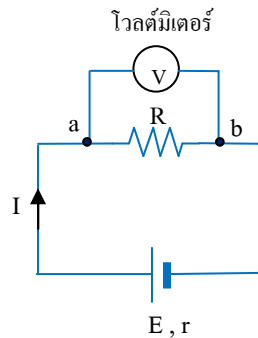
- แอมมิเตอร์ที่ดีต้องมีความต้านทานน้อยมาก เมื่อเทียบกับความต้านทานในวงจร เพื่อให้กระแสไฟฟ้าในวงจรเปลี่ยนไปน้อยที่สุด

16.6.2 โวลต์มิเตอร์

เป็นเครื่องวัดความต่างศักย์ไฟฟ้า ในวงจรไฟฟ้าโดยการต่อขนานกับวงจรที่ต้องการวัด ความต่างศักย์ไฟฟ้า

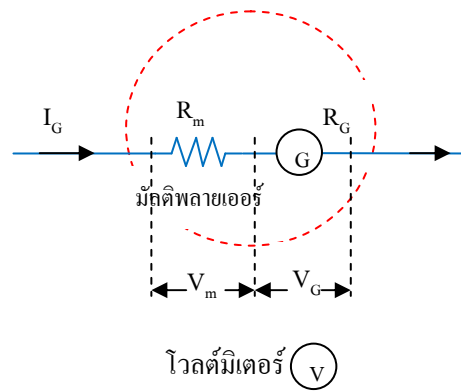

วงจรไฟฟ้าเบื้องต้น

ต่อโวลต์มิเตอร์ (V) แบบขนานกับตัวต้านทาน R เพื่อวัดความต่างศักย์ไฟฟ้าที่ปลายทั้งสองของตัวต้านทาน

การดัดแปลงแกลแวนอมิเตอร์ เป็น โวลต์มิเตอร์ทำได้โดย นำตัวต้านทานที่เรียกว่ามัลติพลายเออร์ (multiplier) ที่มีความต้านทาน R_m มาต่ออนุกรมกับแกลแวนอมิเตอร์ (G) เพื่อแบ่งความต่างศักย์ระหว่างปลายของมัลติพลายเออร์ V_m อีกส่วนหนึ่งเป็นความต่างศักย์สูงสุดระหว่างขั้วของแกลแวนอมิเตอร์ V_G

$$V = V_m + V_G$$

$$V = I_G R_m + I_G R_G$$

$$V = I_G (R_m + R_G)$$

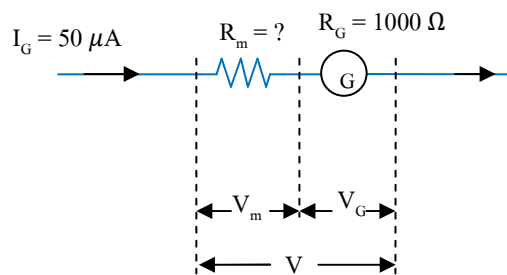
$$R_m = \frac{V}{I_G} - R_G$$

จากรูปแกลเวนอมิเตอร์ และมัลติพลายเออร์ต่ออนุกรมกัน ดังนั้นความต่างศักย์ที่ต้องการวัด จะเท่ากับความต่างศักย์ระหว่างปลายของมัลติพลายเออร์ บวกกับความต่างศักย์ระหว่างขั้วของแกลเวนอมิเตอร์

ตัวอย่างที่ 17

ถ้านำแกลเวนอมิเตอร์ในตัวอย่างที่ 16 มาสร้างเป็น โวลต์มิเตอร์ เพื่อวัดความต่างศักย์ได้สูงสุด 10 โวลต์

- จะต้องใช้มัลติพลายเออร์ ที่มีความต้านทานเท่าใด
- ก่อนต่อมัลติพลายเออร์ แกลเวนอมิเตอร์ สามารถวัดความต่างศักย์สูงสุดได้เท่าใด
- ความต้านทานของโวลต์มิเตอร์มีค่าเท่าใด

ก. $R_m = ?$

จากรูป $V = V_m + V_G$

$$V = I_G R_m + I_G R_G$$

$$10 = 50 \times 10^{-6} \times R_m + 50 \times 10^{-6} \times 1000$$

$$R_m = \frac{10 - 0.05}{50 \times 10^{-6}}$$

$$\therefore R_m = 200,000 \, \Omega \quad \text{Ans}$$

ข. ถ้า $R_m = 0$, $V_G = ?$

$$\begin{aligned} \text{จากรูป } V_G &= I_G R_G \\ &= 50 \times 10^{-6} \times 1000 \\ \therefore V_G &= 50 \times 10^{-3} \text{ V } \text{ Ans} \end{aligned}$$

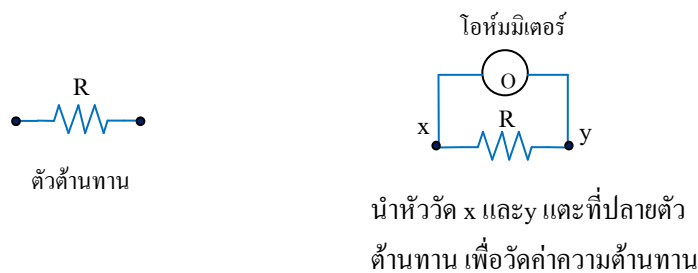
ค. $R_V = ?$

$$\begin{aligned} \text{จากรูป } R_V &= R_m + R_G \quad (\text{ต่ออนุกรม}) \\ &= 200.000 + 1000 \\ \therefore R_V &= 201,000 \text{ } \Omega \text{ Ans} \end{aligned}$$

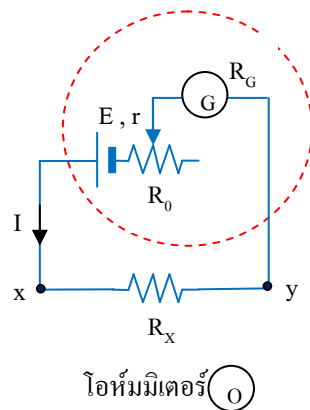
- โวลต์มิเตอร์ที่ดีต้องมีความต้านทานสูงมาก เมื่อเทียบกับความต้านทานในวงจรเพื่อให้กระแสไฟฟ้าในวงจรเปลี่ยนไปน้อยที่สุด

16.6.3 โอห์มมิเตอร์

เป็นเครื่องวัดความต้านทาน โดยนำหัววัดไปแตะที่ปลายของตัวต้านทานนั้น

โอห์มมิเตอร์ประกอบด้วยแกลเวนอมิเตอร์ G ต่ออนุกรมกับตัวต้านทานแปรค่า R_0 และแบตเตอรี่ E เมื่อต้องการวัดความต้านทาน R_x ใดๆให้นำหัววัด x และ y ไปแตะที่ปลายของตัวต้านทาน ทำให้ครบวงจร และมีกระแสไฟฟ้าผ่านโอห์มมิเตอร์ มีผลทำให้เข็มของโอห์มมิเตอร์เบนไปซึ่งอ่านค่าเป็นความต้านทานได้

จากรูปเป็นวงจรไฟฟ้าแบบอนุกรม จะได้ว่า

$$E = V_r + V_{R_X} + V_{R_G} + V_{R_0}$$

$$E = I r + I R_X + I R_G + I R_0$$

$$E = I(r + R_x + R_G + R_0)$$

$$I = \frac{E}{(r + R_x + R_G + R_0)}$$

- เมื่อนำหัววัด x และ y แตะกัน ขณะนี้ความต้านทาน $R_x = 0$ กระแสไฟฟ้าจะมีค่ามากที่สุด เข็มจะเบนมากที่สุด (เต็มสเกล)คือชี้ที่ 0 โอห์ม ในการใช้โอห์มมิเตอร์วัดความต้านทานต้องนำหัววัด x และ y เพื่อตรวจสอบว่าเข็มชี้ที่ 0 โอห์มหรือไม่ ถ้าเข็มไม่ชี้ที่ 0 โอห์ม ต้องปรับความต้านทานของ R_0 จนกระทั่งเข็มชี้ที่ 0 โอห์ม ก่อนนำไปวัดความต้านทาน

16.7 ความสัมพันธ์ระหว่างกระแสไฟฟ้า และสนามแม่เหล็ก

16.7.1 แม่เหล็ก และสนามแม่เหล็ก

แม่เหล็ก (Magnet) หมายถึง วัตถุที่สามารถดูดเหล็กได้ มีทั้งแม่เหล็กธรรมชาติและแม่เหล็กที่สร้างขึ้นเองซึ่งมีรูปร่างต่างๆกัน เรียกว่าแท่งแม่เหล็ก

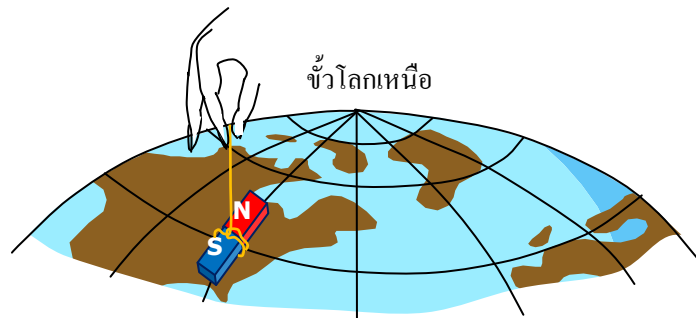
แท่งแม่เหล็กมีสมบัติดังนี้

1. ขั้วแม่เหล็ก (magnetic pole)

ขั้วแม่เหล็กอยู่บริเวณปลายทั้งสองของแท่งแม่เหล็ก มีอำนาจแม่เหล็กแรงมากสามารถดูดผงตะไบเหล็กได้มากกว่าบริเวณอื่น

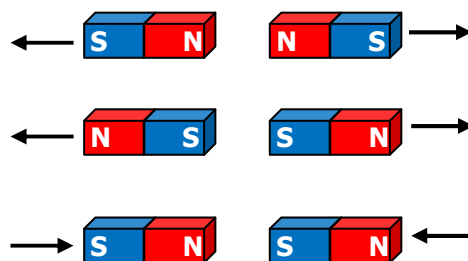
2. ชนิดของขั้วแม่เหล็ก

ปกติแม่เหล็กจะมี 2 ขั้ว คือขั้วเหนือ (north pole) และขั้วใต้ (south pole) ขั้วเหนือของแท่งแม่เหล็กจะชี้ไปทางทิศเหนือ ส่วนขั้วใต้จะชี้ไปทางทิศใต้เสมอ

3. แรงกระทำระหว่างขั้วแม่เหล็กมี 2 แบบ

- แรงดึงดูดกัน เกิดจากการนำขั้วแม่เหล็กต่างชนิดกันมาวางใกล้กัน
- แรงผลักกันเกิดจากการนำขั้วแม่เหล็กชนิดเดียวกันมาวางใกล้กัน

“ขั้วเหมือนกันผลักกัน ต่างกันดูดกัน”

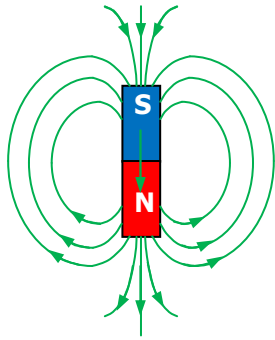
ทิศของแรงแม่เหล็ก

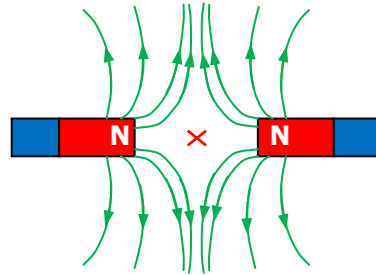
สนามแม่เหล็ก (magnetic field)

สนามแม่เหล็ก หมายถึง บริเวณที่แม่เหล็กส่งแรงกระทำไปถึง และเรียกเส้นแนวแรงกระทำ อันเนื่องมาจากสนามแม่เหล็กว่า เส้นสนามแม่เหล็ก

- เส้นสนามแม่เหล็ก ภายนอกแท่งแม่เหล็กจะมีทิศจากขั้วเหนือไปยังขั้วใต้
- เส้นสนามแม่เหล็ก ภายในแท่งแม่เหล็กจะมีทิศจากขั้วใต้ไปยังขั้วเหนือ

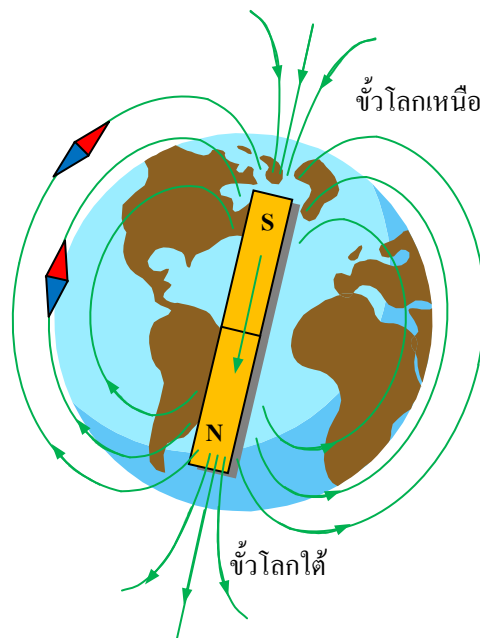
เส้นสนามแม่เหล็ก

จุดสะเทิน x ไม่มีเส้นสนามแม่เหล็กผ่าน
∴ เป็นตำแหน่งที่สนามแม่เหล็กเป็นศูนย์

สนามแม่เหล็กโลก

ทำไมเข็มทิศซึ่งเป็นแม่เหล็กขนาดเล็ก ถึงวางตัวอยู่ในแนวเหนือใต้ตลอดเวลาไม่ว่าจะอยู่ที่ใดบนโลก ที่เป็นเช่นนี้แสดงว่า โลกประพุดิตัว เหมือนกับมีแท่งแม่เหล็กขนาดใหญ่อยู่ใจกลางโลก เรียกว่าแท่งแม่เหล็กโลก โดยขั้วเหนือของแท่งแม่เหล็กโลกอยู่ใกล้ขั้วโลกใต้ทางภูมิศาสตร์ และขั้วใต้ของแท่งแม่เหล็กโลก อยู่ใกล้ขั้วโลกเหนือทางภูมิศาสตร์

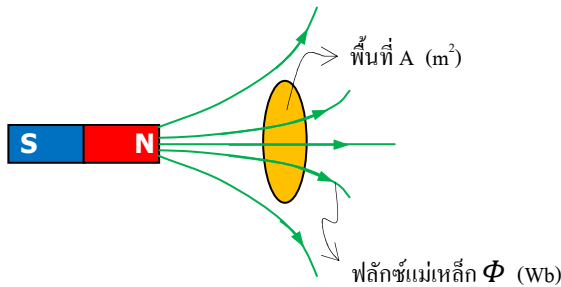
เส้นสนามแม่เหล็กโลก

ฟลักซ์แม่เหล็ก

ฟลักซ์แม่เหล็ก “ Φ ” หมายถึง จำนวนเส้นแรงแม่เหล็กที่ทะลุผ่านพื้นผิวในแนวตั้งฉากกับพื้นผิวนั้น มีหน่วยเป็นเวเบอร์ (Wb)

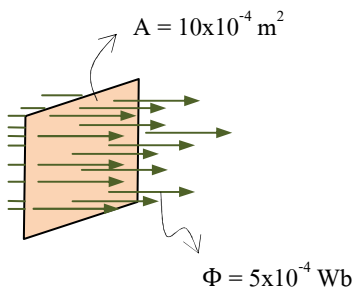
ความหนาแน่นฟลักซ์แม่เหล็ก หรือขนาดของสนามแม่เหล็ก “B” หมายถึง ฟลักซ์แม่เหล็กต่อหนึ่งหน่วยพื้นที่ในแนวตั้งฉาก มีหน่วยเป็นเวเบอร์ ต่อตารางเมตร หรือ เทสลา (T)

$$B = \frac{\Phi}{A}$$

ตัวอย่างที่ 18

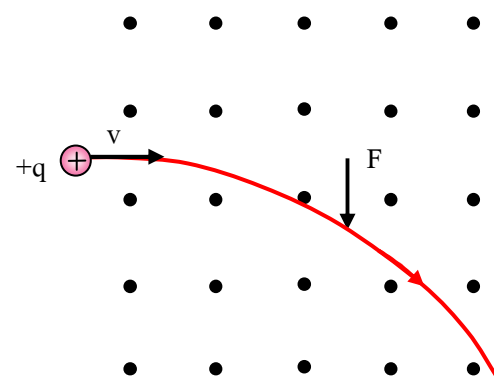
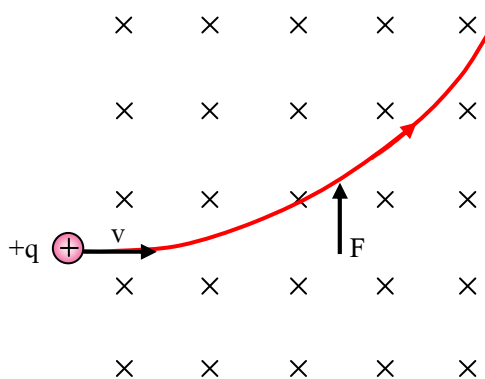
เมื่อฟลักซ์แม่เหล็กขนาด 5×10^{-4} เวเบอร์ พุ่งผ่านพื้นที่ 10 ตารางเซนติเมตร ซึ่งวางตั้งฉากกับฟลักซ์แม่เหล็ก จงหาความหนาแน่นฟลักซ์แม่เหล็ก

$$\begin{aligned} \text{จาก } B &= \frac{\Phi}{A} \\ &= \frac{5 \times 10^{-4}}{10 \times 10^{-4}} \\ \therefore B &= 0.5 \text{ T } \underline{\text{Ans}} \end{aligned}$$

แรงกระทำต่ออนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าในสนามแม่เหล็ก

เมื่ออนุภาคที่มีประจุไฟฟ้า เคลื่อนที่เข้าไปในบริเวณที่มีสนามแม่เหล็ก จะมีแรงเนื่องจากสนามแม่เหล็กกระทำต่ออนุภาคนี้ เรียกว่าแรงแม่เหล็กซึ่งจะทำให้ทิศทางการเคลื่อนที่ของอนุภาคเปลี่ยนไปจากเดิม

× แทนสนามแม่เหล็กมีทิศตั้งฉากเข้าหากระดาษ

• แทนสนามแม่เหล็กมีทิศตั้งฉากออกจากกระดาษ

หาขนาดของแรงแม่เหล็กได้จากความสัมพันธ์

$$\mathbf{F} = q\mathbf{v}\mathbf{B}$$

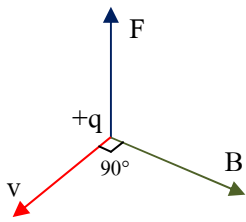
โดยที่ F = แรงแม่เหล็กที่กระทำต่อประจุ q (N)

q = ประจุไฟฟ้าบนอนุภาคที่เคลื่อนที่ผ่านสนามแม่เหล็ก (C)

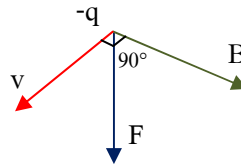
V = ความเร็วของอนุภาค (m/s)

B = สนามแม่เหล็ก (T)

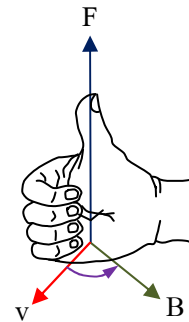
หาทิศทางของแรงแม่เหล็ก (F) ได้โดยใช้กฎมือขวา ใช้มือขวาหันนิ้วทั้งสี่ไปในทิศของความเร็ว (v) วนนิ้วทั้งสี่ไปหาสนามแม่เหล็ก (B) นิ้วหัวแม่มือ จะชี้ไปทางทิศของแรง (F) ที่กระทำต่ออนุภาคที่มีประจุบวก ($+q$) ในกรณีอนุภาคมีประจุลบ ($-q$) เช่นอิเล็กตรอน ทิศของแรง (F) จะตรงข้ามกับทิศชี้ของนิ้วหัวแม่มือ

อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าบวก

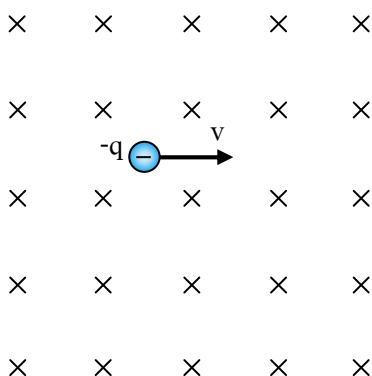

อนุภาคที่มีประจุไฟฟ้าลบ

ตัวอย่างที่ 19

อิเล็กตรอนมีประจุ -1.6×10^{-19} คูโลมบ์เคลื่อนที่ด้วยความเร็วคงตัว 1.0×10^7 เมตรต่อวินาที ในทิศจากซ้ายไปขวา เข้าไปในสนามแม่เหล็กสม่ำเสมอ ขนาด 5.0×10^{-3} เทสลา และสนามมีทิศทางตั้งฉากเข้าหากระดาษ จงหาขนาดและทิศของแรงแม่เหล็กที่กระทำต่ออิเล็กตรอน

จาก $F = qvB$

=

$\therefore F =$

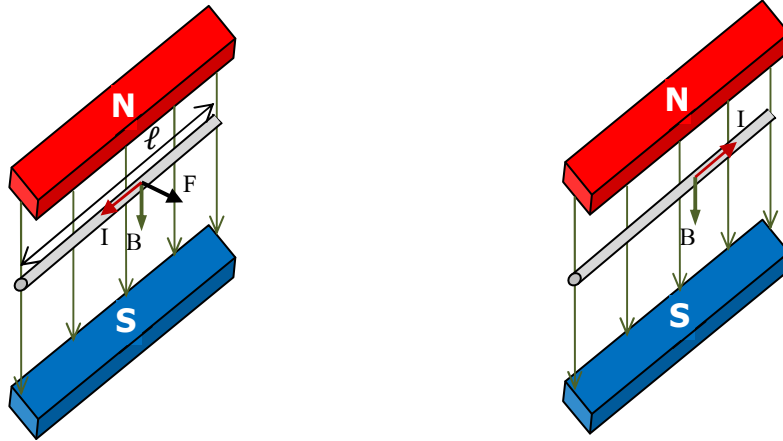
มีทิศ

Ans

แรงกระทำต่อลวดตัวนำที่มีกระแสไฟฟ้าผ่าน และอยู่ในสนามแม่เหล็ก

เมื่อลวดตัวนำมีกระแสไฟฟ้าผ่าน ขณะอยู่ในสนามแม่เหล็กจะมีแรงเนื่องจากสนามแม่เหล็กกระทำต่อลวดตัวนำ ทั้งนี้เพราะกระแสไฟฟ้าในลวดตัวนำ เกิดจากการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนอิสระด้วยความเร็วลอยเลื่อน ดังนั้นเมื่อลวดตัวนำวางตั้งฉาก กับสนามแม่เหล็ก จะเกิดแรงกระทำต่ออิเล็กตรอนอิสระเหล่านี้ ตามสมการ $F = qvB$ เนื่องจากอิเล็กตรอนอิสระ อยู่ภายในลวดตัวนำ ดังนั้นแรงที่เกิดขึ้น จึงทำให้ลวดตัวนำเคลื่อนที่ในทิศของแรงนั้น

แรงกระทำต่อลวดตัวนำที่มีกระแสไฟฟ้าผ่าน ขณะอยู่ในสนามแม่เหล็ก

หาขนาดของแรงกระทำต่อลวดตัวนำ ได้จากความสัมพันธ์

$$\text{จาก } F = qvB \quad \text{--- ①}$$

$$\text{จากนิยามของกระแสไฟฟ้า } I = \frac{q}{t} \quad \text{ดังนั้น } q = It$$

$$\text{และความเร็ว } v = \frac{s}{t} = \frac{l}{t}$$

แทนค่า q และ v ใน ①

$$\text{จะได้ } F = It\left(\frac{l}{t}\right) B$$

$$\boxed{F = I\ell B}$$

โดยที่ F = แรงกระทำต่อลวดตัวนำ (N)

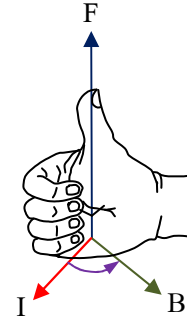
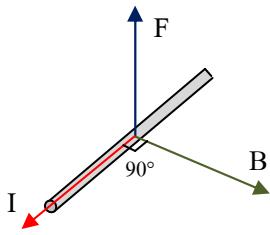
I = กระแสไฟฟ้าที่ผ่านลวดตัวนำ (A)

ℓ = ความยาวลวดตัวนำ (m)

B = สนามแม่เหล็ก (T)

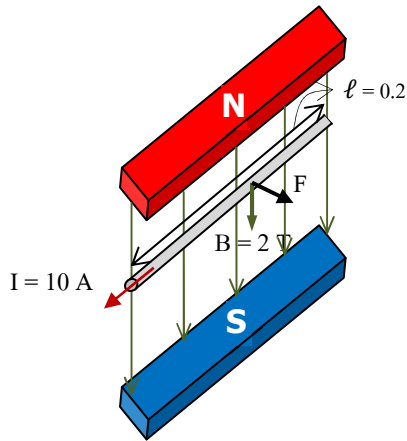
หาทิศทางของแรงกระทำกับลวดตัวนำ (F) ได้โดยใช้กฎมือขวา เช่นเดียวกับกรณีแรงกระทำต่ออนุภาคที่มีประจุ เนื่องจากการเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอนซึ่งมีประจุลบ จะมีทิศทางตรงข้ามกับทิศทางของกระแสไฟฟ้า ดังนั้นถ้ากำมือขวาให้นิ้วทั้งสี่ชี้ทิศของกระแสไฟฟ้า (เสมือนทิศของประจุ +) นิ้วหัวแม่มือจะชี้ทิศของแรงดังรูป

ตัวอย่างที่ 20

ลวดตัวนำยาว 20 เซนติเมตร มวล 50 กรัมวางตั้งฉากกับสนามแม่เหล็กสม่ำเสมอ 2 เทสลา ถ้ามีกระแสไฟฟ้า 10 แอมแปร์ผ่านลวด แล้วมีผลให้ลวด เคลื่อนที่ในแนวราบ จงหาความเร่งของลวดตัวนำ(ไม่คิดแรงโน้มถ่วงของโลก)

$$\text{จาก } F = I\ell B$$

$$= 10 \times 0.2 \times 2$$

$$F = 4 \text{ N}$$

หาความเร่งจากกฎข้อ 2 ของนิวตัน

$$\Sigma F = ma$$

$$4 = 50 \times 10^{-3} \times a$$

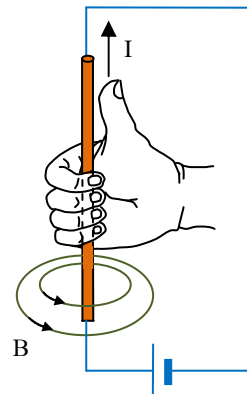
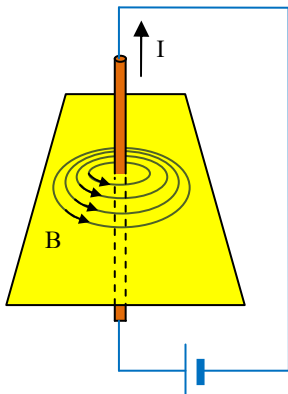
$$a = \frac{4}{0.05}$$

$$\therefore a = 80 \text{ m/s}^2 \text{ Ans}$$

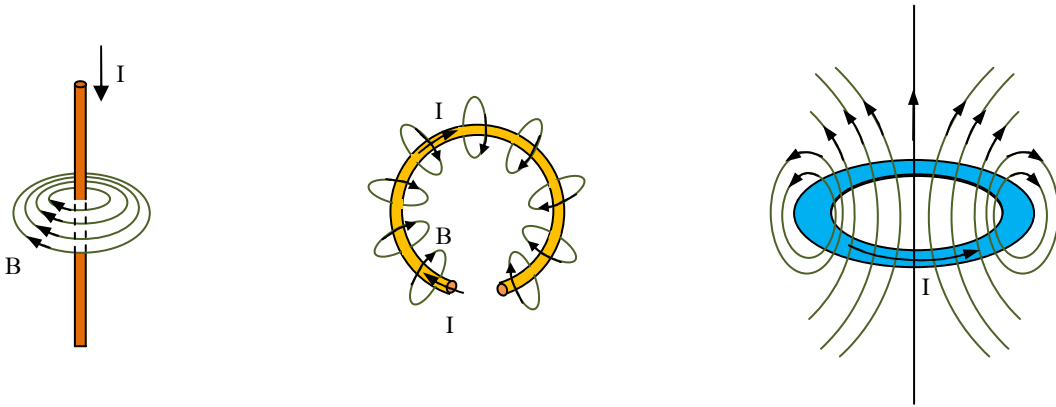
16.7.2 กระแสไฟฟ้าทำให้เกิดสนามแม่เหล็ก

ก. สนามแม่เหล็กของลวดตัวนำตรง

เมื่อให้กระแสไฟฟ้าผ่านลวดตัวนำตรง จะเกิดสนามแม่เหล็กรอบตัวนำทิศของสนามแม่เหล็กหาได้จาก กฎมือขวา โดยกำมือขวารอบลวดตัวนำตรง ให้นิ้วหัวแม่มือชี้ไปทางทิศของกระแสไฟฟ้า ทิศการวนของนิ้วทั้งสี่ คือทิศของสนามแม่เหล็ก

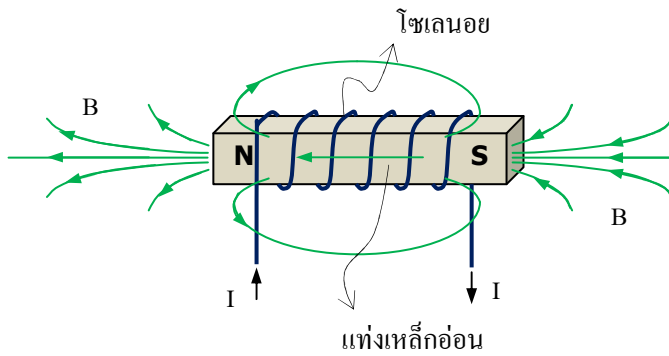
การใช้กฎมือขวา หาทิศของสนามแม่เหล็กของลวดตัวนำตรง

สนามแม่เหล็กของลวดตัวนำรูปร่างต่างๆตามกฎมือขวา

ข.สนามแม่เหล็กของลวดโซเลนอยด์

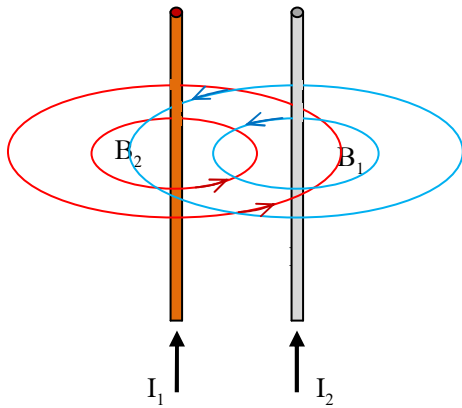
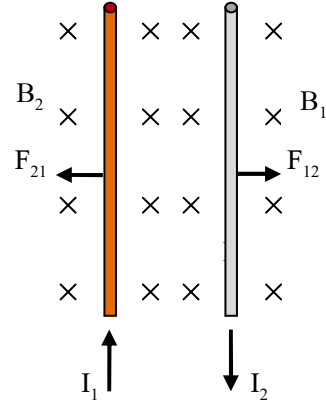
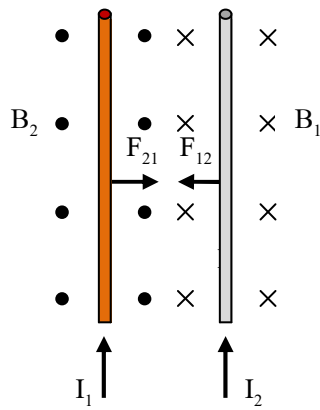
ขดลวดโซเลนอยด์ เป็นขดลวดที่ขดเป็นรูปร่างคล้ายสปริง เมื่อผ่านกระแสไฟฟ้า ผ่านขดลวดโซเลนอยด์ จะมีสนามแม่เหล็กเกิดขึ้น ซึ่งหาทิศทางได้จากกฎมือขวา ถ้าใส่แท่งเหล็กอ่อนไว้ที่แกนกลางของโซเลนอยด์ เมื่อกระแสไฟฟ้าผ่านโซเลนอยด์ แท่งเหล็กอ่อนจะมีสมบัติเป็นแม่เหล็กไฟฟ้า แต่เมื่อไม่มีกระแสไฟฟ้าแท่งเหล็กอ่อนจะหมดสภาพแม่เหล็กทันที

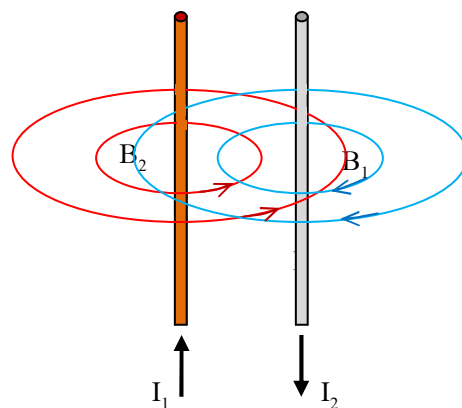

16.7.3 แรงระหว่างลวดตัวนำสองเส้นที่ขนานกันมีกระแสไฟฟ้าผ่าน

เมื่อนำลวดตัวนำเส้นตรง 2 เส้น มาวางขนานกัน แล้วผ่านกระแสไฟฟ้าเข้าไปในลวดทั้งสอง จะเกิดแรงกระทำต่อเส้นลวดทั้งสอง เนื่องจากสนามแม่เหล็กที่เกิดขึ้นจากกระแสไฟฟ้าผ่านลวดตัวนำ แต่ละเส้น

ก. กระแส I ทิศเดียวกัน

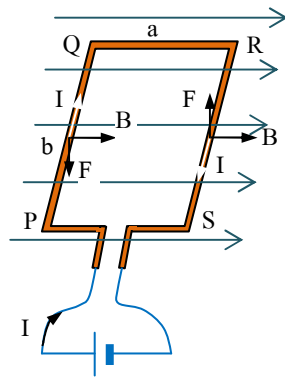
ข. กระแส I ทิศสวนกัน

เมื่อให้กระแสไฟฟ้าผ่านลวดตัวนำทั้งสองเส้น พิจารณาลวดตัวนำเส้นที่ 1 จะมีสนามแม่เหล็ก B_1 เกิดขึ้นรอบลวด ดังนั้นลวดตัวนำเส้นที่ 2 จะอยู่ในสนามแม่เหล็ก B_1 เกิดแรง F_{12} กระทำต่อลวดตัวนำเส้นที่ 2 ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาที่ลวดตัวนำที่ 2 จะมีสนามแม่เหล็ก B_2 เกิดขึ้นรอบลวด และลวดตัวนำเส้นที่ 1 จะอยู่ในสนามแม่เหล็ก B_2 เกิดแรง F_{21} กระทำต่อลวดตัวนำเส้นที่ 1

จะสังเกตว่าถ้าให้กระแสไฟฟ้าผ่านลวดตัวนำขนานในทิศเดียวกัน แรงระหว่างลวดทั้งสองจะเป็นแรงดึงดูด และถ้าทิศทางของกระแสไฟฟ้า สวนทางกันจะเป็นแรงผลักกัน ดังรูป

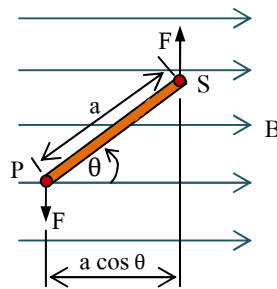
16.7.4 แรงกระทำต่อขดลวดที่มีกระแสไฟฟ้าผ่าน และอยู่ในสนามแม่เหล็ก

เมื่อนำขดลวดตัวนำรูปสี่เหลี่ยม วางในสนามแม่เหล็ก แล้วผ่านกระแสไฟฟ้าเข้าไปในขดลวดตัวนำ จะเกิดแรงกระทำกับขดลวดดังรูป

จากรูปขนาดแรง F หาได้จากสมการ $F = I\ell B = IbB$ เนื่องจากแรงทั้งสองมีขนาดเท่ากัน แต่ทิศทางตรงข้ามกัน และขนานกัน จึงเป็นแรงคู่ควบ ทำให้ขดลวด เกิดการหมุนรอบ แนวศูนย์กลางระหว่างขดลวดสองด้าน

ถ้ากำหนด ความยาวลวดด้าน PS และ QR ยาว = a
 ความยาวลวดด้าน PQ และ SR ยาว = b
 เมื่อมองรูปตัดด้านหน้าของลวดจะได้

จากนิยามของโมเมนต์คู่ควบ = แรง $\times$ ระยะทางตั้งฉากระหว่างแนวแรงทั้งสอง

$$M = F (a \cos\theta) = IbB (a \cos\theta)$$

$$M = IAB \cos\theta \quad (\text{เมื่อ } A = axb = \text{พื้นที่ของขดลวด})$$

ถ้าขดลวดมีลวดพันจำนวน N รอบจะได้

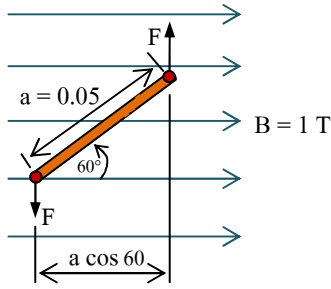
$$M = NIAB \cos\theta$$

จากสมการจะเห็นว่า $M_{\max}$ เมื่อ $\cos\theta = 1$ หรือ $\theta = 0^\circ$

และ $M_{\min}$ เมื่อ $\cos\theta = 0$ หรือ $\theta = 90^\circ$

ตัวอย่างที่ 21

ขดลวดตัวนำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีจำนวน 1000 รอบ มีความกว้าง 5 เซนติเมตร และยาว 8 เซนติเมตร อยู่ในสนามแม่เหล็กสม่ำเสมอ ขนาด 1 เทสลา ถ้ามีกระแสไฟฟ้า 2 แอมแปร์ ผ่านขดลวด จงหาโมเมนต์ของแรงคู่ควบที่เกิดขึ้น เมื่อระนาบของขดลวดทำมุม 60° กับสนามแม่เหล็ก

หาโมเมนต์ของแรงคู่ควบ $M = F (a \cos 60)$

$$= I\ell B (a \cos 60)$$

$$= 2 \times 0.08 \times 1.0 \times (0.05 \times 0.5)$$

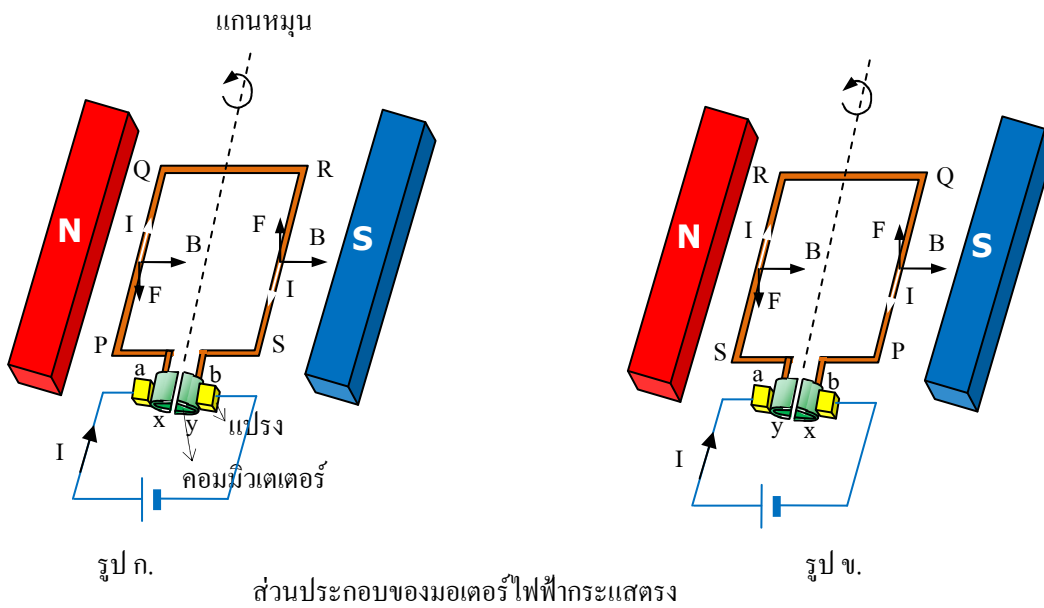
$$= 4 \times 10^{-3} \text{ N}$$

จำนวนขดลวด $N = 1000$ รอบ

$$M_{\text{ทั้งหมด}} = NM = 1000 \times 4 \times 10^{-3}$$

$$\therefore M_{\text{ทั้งหมด}} = 4.0 \text{ N-m Ans}$$

16.8 มอเตอร์ไฟฟ้ากระแสตรง

มอเตอร์ไฟฟ้าเป็นเครื่องมือที่ใช้เปลี่ยนพลังงานไฟฟ้าเป็นพลังงานกล โดยอาศัยหลักการของการเกิดโมเมนต์ของแรงคู่ควบหมุนขดลวดเมื่อผ่านกระแสไฟฟ้าเข้าไปในขดลวดที่ตั้งฉากกับสนามแม่เหล็ก ทำให้มอเตอร์ไฟฟ้าหมุนรอบแกนหมุน

จากรูป ก. กระแสไฟฟ้าในขดลวดผ่านตามแนวระนาบ PQRS ทำให้เกิดโมเมนต์ของแรงคู่ควบหมุนขดลวดทวนเข็มนาฬิกา เมื่อขดลวดหมุนไปจนระนาบของขดลวดตั้งฉากกับสนามแม่เหล็ก ความเฉื่อยจะทำให้ขดลวดหมุนต่อไปอีกเล็กน้อย มีผลทำให้แปรง a และ b เปลี่ยนตำแหน่งจาก x และ y ไปสัมผัสกับคอมมิวเตเตอร์ y และ x ตามลำดับ ทำให้กระแสไฟฟ้าในขดลวดมีทิศตามแนว SRQP และโมเมนต์ของแรงคู่ควบที่เกิดขึ้นในตอนนี้จะทำให้ขดลวดหมุนในทิศทางเดิมต่อไป ดังรูป ข.

- โมเมนต์ของแรงคู่ควบจะมีค่ามากที่สุดเมื่อระนาบของขดลวดขนานกับสนามแม่เหล็ก และมีค่าน้อยที่สุด ($M=0$) เมื่อระนาบของขดลวดตั้งฉากกับสนามแม่เหล็ก (ตามสมการ $M = F (a \cos \theta)$)